

Analiza djelovanja hrvatskih oporbenih stranaka u Bosni i Hercegovini

Rajković, Matej

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:966645>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-01**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Matej Rajković

ANALIZA DJELOVANJA HRVATSKIH OPORBENIH STRANAKA
U BOSNI I HERCEGOVINI
DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

ANALIZA DJELOVANJA HRVATSKIH OPORBENIH STRANAKA
U BOSNI I HERCEGOVINI
DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Višeslav Raos

Student: Matej Rajković

Zagreb, 2024.

Izjavljujem da sam diplomski rad *Analiza djelovanja hrvatskih oporbenih stranaka u Bosni i Hercegovini*, koji sam predao na ocjenu mentoru izv. prof. dr. sc. Višeslavu Raosu, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. *Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu*.

Matej Rajković

Sadržaj

Sažetak i ključne riječi na hrvatskom jeziku	1
Sažetak i ključne riječi na engleskom jeziku	1
1. Uvod	2
1.1. Područje i cilj rada.....	3
1.2. Izvori i metode prikupljanja podataka	4
1.3. Sadržaj i struktura rada	4
1.4 Metodologija istraživanja	5
1.5 Ograničenja istraživanja	6
2. Nastanak etničkih stranaka u Bosni i Hercegovini	7
3. Izborni rezultati i početak narušavanja pozicije Hrvata u BiH	8
3.1. Nastanak HNS-a i narušavanje pozicije Hrvata u BiH.....	8
3.2. Nastanak HDZ-a 1990 i pojava slučaja Komšić	10
3.3. Obnova Hrvatskog narodnog sabora 2011. godine	11
3.4. Izbori 2014. i povratak HDZ-a BiH u Predsjedništvo.....	12
3.5. Izbori 2018. i 2022., nagovještaj jačanja hrvatske opozicije?	13
4. Analiza opozicijskih političkih stranaka s hrvatskim predznakom u BiH	14
4.1. HDZ 1990	15
4.2 Hrvatska republikanska stranka (HRS)	20
4.3 Hrvatski nacionalni pomak (HNP).....	21
4.4 Hrvatski demokratski savez (HDS)	23
4.5. Ostale stranke s hrvatskim predznakom u BiH	24
5. Zaključak.....	25

Sažetak i ključne riječi na hrvatskom jeziku

Politička situacija u Bosni i Hercegovini je uvijek uzavrela, ipak unatoč nezadovoljstvu iste stranke se smjenjuju uz par iznimki, već 33 godine. Kod Bošnjaka i Srba su se događale promjene vladajuće stranke dok kod Hrvata se taj proces nije dogodio do sada nikad. HDZ BiH uživa dominaciju od neovisnosti Bosne i Hercegovine kao glavni predstavnik Hrvata Bosne i Hercegovine. Pored HDZ-a BiH, s hrvatskim predznakom parlamentarne su 5 stranaka u Predstavničkom domu FBiH i Domu naroda FBiH: HDZ 1990, HNP, HRS, HDS i HSS. Istraživanje unutar diplomskog rada će se fokusirati na predsjednike nominalno opozicijskih stranaka i njihov uvid u dominaciju HDZ-a BiH, te mogućnost ujedinjenja opozicije za cilj preuzimanja vlasti i simpatije među Hrvatima u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, stranke s hrvatskim predznakom u BiH, izbori, opozicija

Sažetak i ključne riječi na engleskom jeziku

The political situation in Bosnia and Herzegovina is always turbulent, yet despite the dissatisfaction, the same parties alternate with a few exceptions for 33 years. Among the Bosniaks and Serbs, changes of the ruling parties have occurred, while among the Croats, this process has not happened yet. HDZ BiH has enjoyed dominance since the independence of Bosnia and Herzegovina as the main representative of the Croats of Bosnia and Herzegovina. In addition to HDZ BiH, there are five parliamentary parties with a Croatian identity in the House of Representatives of FBiH and the House of Peoples of FBiH: HDZ 1990, HNP, HRS, HDS, and HSS. The research within this thesis will focus on the leaders of nominally opposition parties and their insight into the dominance of HDZ BiH, as well as the possibility of uniting the opposition with the aim of taking power and gaining sympathy among Croats in Bosnia and Herzegovina.

Key words: Bosnia and Herzegovina, parties with a Croatian identity in BiH, elections, opposition

1. Uvod

Bosna i Hercegovina je asimetrična federacija sastavljena od dva entiteta i jednog distrikta: Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Distrikta Brčko. Federacija BiH je nadalje podijeljena na 10 kantona/županija).¹ U Bosni i Hercegovini žive tri konstitutivna naroda: Hrvati, Bošnjaci, Srbi i ostali (Romi, Židovi i sl.) (Vanjek, 2021: 361). S obzirom na duboku etničku podijeljenost samo države tako je skrojen i politički sustav gdje imamo dvodomni državni parlament podijeljen na: Predstavnički dom BiH i Dom naroda (15 izaslanika, po 5 iz svakog konstitutivnog naroda, hrvatski i bošnjački klub se biraju kroz njihove klubove u Domu naroda FBiH, dok se srpski klub bira kroz Narodnu skupštinu RS-a). Dom naroda je mehanizam kako ne bi došlo do preglasavanja jednog od konstitutivnih naroda u BiH. Na isti način je podijeljena i FBiH koja ima svoj Predstavnički dom i Dom naroda FBiH (u *Vašingtonskom sporazumu* samo Hrvati i Bošnjaci imaju svoj klub u Domu naroda FBiH, nakon intervencija Visokog predstavnika Srbi i Ostali (Romi, Židovi i sl.) također postaju konstitutivni u FBiH i dobivaju svoj klub u Domu naroda FBiH), bira se kroz kantonalne/županijske skupštine u FBiH). Republika Srpska je etnički izrazito homogena većinom zahvaljujući ratnim zločinima i etničkom čišćenju u razdoblju od 1992. do 1995. godine, dok je Federacija izmiješana između Hrvata i Bošnjaka. tri kantona/županije su većinski hrvatski, pet su većinski bošnjački dok su dva mješovita, s velikom populacijom i Hrvata i Bošnjaka (Keil, 2021: 341). Federacija je nastala *Vašingtonskim sporazumom* kojim je zaustavljen hrvatsko-bošnjački sukob (Bandić, 2001: 157). Izuzetno je naglašena podjela po etničkom ključu počevši od Predsjedništva, vijeća ministara pa sve do predsjednika općinskih vijeća. Bosna i Hercegovina je u biti konsolidacijska demokracija, gdje entiteti i županije/kantoni unutar jednog entiteta imaju veliku autonomiju, te vlastite vlade, parlamente/skupštine, nadležnost nad policijom i sl. (Sahadžić, 2012: 143-144). Važna institucija za napomenuti je Ured visokog predstavnika (dalje u tekstu OHR). Visoki predstavnik je vid kontrole koje je međunarodna zajednica stavila u BiH. On ima mogućnost korištenja bonskih ovlasti, tj. nametanje bilo kojeg zakona, stavljanja određenog zakona van snage, micanje s dužnosti

¹ Naziv županija se većinom koristi među Hrvatima BiH, premda je sam naziv neustavan. Naziv županija je proglašen neustavnim jer na čelu kantona/županija u FBiH nije župan već je predsjednik, ipak danas je termin županija postao identitetski te se zbog toga koristi kod Hrvata u BiH, često se misli da je termin kanton bošnjački naziv iako nije te bi bio prikladniji za ove federalne jedinice s obzirom na to da su sličnije kantonima u Švicarskoj, nego županijama u Hrvatskoj.

određenih političara i sl. „Prema tome, jasno je kako OHR igra ulogu političkog korektiva koji usmjerava rad svih bosanskohercegovačkih, državnih i entitetskih, institucija i političkih stranaka“ (Pepić i Raos, 2015: 119). OHR je do sada imao veliku ulogu u BiH od završetka rata pa do danas. Političke vođe u BiH su se oko rijetko čega mogli dogovoriti nakon završetka rata, pa je tako Visoki predstavnik morao nametnuti državnu valutu, grb i zastavu BiH te jedinstvene registarske pločice na automobilima (avaz.ba, 2021). Upravo ta izmiješanost u federaciji uz ratne sukobe je podigla tenzije između Hrvata i Bošnjaka koje traju još uvijek. Smatram da su odnosi u BiH važni za samu temu ovog diplomskog rada. Naime moje istraživačko pitanje glasi: Zbog čega nije došlo do ujedinjenja (u vidu predizbornih koalicija opozicijskih političkih stranaka s hrvatskim predznakom u BiH? Ili to možemo gledati na drugi način tj. zbog čega je HDZ BiH ovoliko dominantan među Hrvatima BiH? Moja hipoteza je da je manjkav *Izborni zakon BiH* „krivac“ za ovakvo stanje opozicijskih stranaka s hrvatskim predznakom u BiH, tj. da se Hrvati u BiH okupljaju oko HDZ-a BiH zbog slučaja Komšić.

Odlučio sam napraviti veći uvod zbog same kompleksnosti situacije u BiH i za vrijeme rata i nakon rata. Smatram da je jako teško upoznati se s političkom situacijom u BiH ali ovo daje mali uvid i neke političke odnose prije samog sukoba i malo ulazi u politički sustav BiH da se vidi okvir jer je sam politički sustav izuzetno kompliciran da se ne može opisati u nekoliko rečenica. Koncentrirao sam se na HDZ BiH zbog njegove pozicije kao najjače stranke kod Hrvata u BiH kako prije rata tako i do dan danas. Smatram da je važno uvidjeti kompleksne odnose među konstitutivnim narodima u BiH kako bi mogli lakše shvatiti stavove opozicijskih stranaka s hrvatskim predznakom u BiH koje su nastajale nakon rata. Bosna i Hercegovina je izuzetno kompleksna država za shvatiti za ljude koji ne dolaze iz BiH i ljude koje površno poznaju prirodu i povijest BiH. Gotovo 30 godina nakon završetka rata u BiH još uvijek postoje tri „istine“, odnosno svaki narod ima svoju verziju ratnih događaja. Dok jedni svoje generale slave, drugi ih karakteriziraju kao zločince i tako u krug. Svaki od naroda u BiH vidi svoj ulazak u rat kao opravdan zbog određenog razloga (Kasapović, 2020: 133).

1.1. Područje i cilj rada

Područje ovog diplomskog rada su političke stranke s hrvatskim predznakom u BiH koje su opozicija dominantnom HDZ-u BiH. Opisuje se njihov nastanak, njihovo ključno političko djelovanje, njihovi izborni rezultati, njihov odnos s HDZ-om BiH te njihov međusobni odnosi.

Glavni cilj ovog diplomskog rada je ispitati zbog čega HDZ BiH dominantno pobjeđuje kod Hrvata u BiH, je li to nedovoljno dobra opozicija, mali broj Hrvata u BiH, slučaj Komšić ili nešto drugo. Drugim riječima cilj je prikazati probleme s kojima se susreću političke stranke s hrvatskim predznakom u BiH te utječe li to na percepciju građana glede kojoj političkoj opciji dati podršku.

1.2. Izvori i metode prikupljanja podataka

Za pisanje ovog diplomskog rada korišteni su primarni i sekundarni podatci. Primarni se odnose na intervju koji je proveden, dok se sekundarni podatci odnose na knjige, znanstvene članke, novinske članke, snimke televizijskih emisija. Knjige su pribavljane većinom iz dostupnih izvora na internetu gdje je bilo moguće, ako nije onda u knjižnicama, dok su znanstveni članci većinom pribavljani iz *online* baze podataka s člancima kao što su *Hrčak*, *ResearchGate*, *Academia* i sl., novinski članci su pribavljani iz arhive internetskih stranica određenih novina kao što su *Index.hr*, *Jutarnji list*, *Dnevno.ba*, *Bljesak.info*, *Centralna.ba*, *Klix.ba*, *NIinfo.ba* i sl. Što se intervjuja tiče, intervju je proveden u pisanom obliku zbog nemogućnosti susreta uživo. Ispitanik je dobio pitanja u pisanom obliku te je i u pisanom obliku na njih odgovorio. Prepoznajem ograničenje, odnosno rupu u literaturi, tj. zbog toga što je ova tema poprilično neistražena, tako da nije bilo literature koja je potpuno odgovarajuća. Iz tog sam razloga morao upotrijebiti znanstvene članke s novinskim izvorima.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Diplomski rad je koncipiran u šest poglavlja. Počinje prvim poglavljem *Uvod* u kojem se kontekstualiziraju politički procesi u BiH i daje se sažeti pregled institucija BiH i uvod u problematiku koja je prisutna između konstitutivnih naroda u BiH. Također u ovom poglavlju se predstavlja i metodologija istraživanja, pitanja koja su postavljena ispitaniku te tko je sve trebao biti ispitanik. Drugo poglavlje je *Nastanak etničkih stranaka* koje objašnjava proces nastajanja etničkih stranaka u BiH koje su i danas dominantne te skoro pa da u BiH i ne postoje stranke koje nisu etničke. Treće poglavlje je *Izborni rezultati i početak narušavanja pozicije Hrvata u BiH*, daje nam perspektivu i vidu izbornih rezultata stranaka s hrvatskim predznakom u BiH, ali i kronološki pregled institucionalnih problema s kojima su se susrele stranke s hrvatskim predznakom u BiH. Četvrto poglavlje je 4. *Analiza opozicijskih političkih stranaka s hrvatskim predznakom u BiH*, koje govori o političkim strankama s hrvatskim predznakom u BiH koji su relevantna opozicija

HDZ-u BiH, provodi nas kronološki kroz osnivanje stranke i njihovo najvažnije djelovanje od samog osnutka.. Zadnje poglavlje je *Zaključak*, u kojemu se daje osvrt na cjelokupni rad i iznosi se vlastito mišljenje vezano uz ovu temu. Na kraju rada se nalazi popis literature.

1.4 Metodologija istraživanja

Za istraživanje koristio sam se metodom intervjua. U planu su bili polustrukturirani intervjui s predsjednicima opozicijskih stranaka s hrvatskim predznakom u BiH. Uspio sam stupiti u kontakt s predsjednicima HDZ-a 1990 (Ilijom Cvitanovićem), HRS-a (Slavenom Ragužem), dok s predsjednicima HNP-a i HDS-a nisam mogao uopće stupiti u kontakt. Ilija Cvitanović i Slaven Raguž su iskazali dobru volju da mi pomognu ali nažalost nisu imali vremena za dogovor oko intervjua. Pretpostavljam da je to zbog izborne godine u BiH jer su lokalni izbori u listopadu 2024. godine te jer sam ih bio kontaktirao za vrijeme parlamentarnih izbora u Hrvatskoj. Zatim sam išao po hijerarhiji te sam uspio stupiti u kontakt s potpredsjednikom HDZ-a 1990 Stipom Tokićem, koji mi je odgovorio na moja pitanja pismenim putem. Stipe Tokić je potpredsjednik HDZ-a 1990, trenutno zastupnik u Predstavničkom domu FBiH, predsjednik Kluba HDZ 1990-HNP u Predstavničkom domu FBiH. Ilija Cvitanović, Ivan Vukadin i Ivo Tadić su trebali odgovoriti na ovaj skup pitanja, na koje je odgovorio Stipe Tokić iz HDZ-a 1990, dok kao što sam već naveo iz gore navedenih drugih stranaka nisam dobio odgovor:

- 1) Kako doživljavate vlastitu stranku s obzirom na to da su trenutno dio vladajuće većine s HDZ-om BiH u parlamentu federacije, a s druge strane u Hercegbosanskoj županiji su izbacili HDZ BiH iz vlasti?
- 2) Na koji način biste vašu koaliciju proširili i na ostale etnički hrvatske stranke i prenijeli model iz Hercegbosanske županija na ostatak krajeva gdje žive hrvati?
- 3) Kakav je vaš odnos prema HDZ-u BIH?
- 4) Smatrate li i na koji način da možete ostvariti suradnju s HRS-om počevši od lokalnih izbora pa na više, i ako da zbog čega da i ako ne zbog čega ne?
- 5) Zbog čega do sada nismo imali ujedinjenje cijele opozicije ako ne predizborno onda barem postizborno?

- 6) Kako vidite razvoj stranačkog pluralizma među Hrvatima u BiH te smatrate li sebe sposobnim za okupljanje stranaka oko sebe i pobjedu nad HDZ-om BiH?
- 7) Jeste li do sada pokušavali okupiti opozicijske stranke oko sebe?

Za Slavena Raguža bi koristio malo drugačija pitanja s obzirom na to da njegov HRS nije podržao, tj. bio je suzdržan prilikom formiranja federalne vlade i često sami za sebe kažu da su jedina prava opozicija među hrvatskim narodom u BiH:

- 1) Kako doživljavate HDZ 1990 i HNP?
- 2) Vidite li sebe kao jedinu opoziciju HDZ-u BiH (iako prilikom izbora gradonačelnika Mostara, vijećnici HRS-a su presudili da gradonačelnik Mostara bude iz reda HDZ-a BiH,)?
- 3) Možete li i na koji način ostvariti suradnju s HDZ-om 1990 i HNP-om i vidu koaliranja za određene razine vlasti, i ako da na koji način, i ako ne zbog čega?
- 4) Zbog čega do sada nismo imali ujedinjenje cijele opozicije ako ne predizborno onda barem post-izborno?
- 5) Kako vidite razvoj stranačkog pluralizma među Hrvatima u BiH te smatrate li sebe sposobnim za okupljanje stranaka oko sebe i pobjedu nad HDZ-om BiH?
- 6) Jeste li do sada pokušavali okupiti opozicijske stranke oko sebe?

1.5 Ograničenja istraživanja

Ograničenja istraživanja vidim u tome što sam dobio odgovore od samo jednog političkog subjekta. Smatram da bi bilo dobro da su i predstavnici ostalih političkih stranaka dali svoj doprinos ovom diplomskom radu jer bi na takav način dobili drugačiju perspektivu iz koje bi mogli vući različite zaključke. Nadalje smatram da je ograničenje također način provođenja intervjua (pismeno), ali zbog prirode posla kojim se bave političari, koji iziskuje jako puno vremena za sastanke, provedeno u putu i sl., ali i također s obzirom na to da se nalaze u BiH, nije bilo realno

da se uspijem naći uživo sa svima njima te smatram da je pod ovim okolnostima ovaj pismeni oblik bio najpraktičniji. Smatram da u intervjuima uživo sa svojim potpitanjima se razgovor može produbiti i dobiti neku drugu dimenziju i detaljniji pogled na određena zbivanja ali i na ovaj način sam dobio zadovoljavajući odgovor koji mi omogućava da popunim praznine koje nisam mogao pronaći u medijskim istupima ili u novinskim člancima. Smatram da se ova ograničenja mogu iskoristiti za neko buduće istraživanje koje bi moglo okupiti sve predsjednike ovih političkih stranaka, te na osnovu njihovog zajedničkog nastupa koji je najavljen izvući nove zaključke na temelju njihovog izbornog rezultata.

2. Nastanak etničkih stranaka u Bosni i Hercegovini

Uvođenjem višestranačja 1990. godine nastaju 3 političke stranke koje su dominirale u svojim etničkim zajednicama: HDZ BiH (Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine), SDA (Stranka demokratske akcije) i SDS (Srpska demokratska stranka). Sve tri stranke su nastale u Sarajevu te su od početka imale različita viđenja BiH. SDS je imao viziju ostanka u krnjoj Jugoslaviji, a ako to ne uspije onda proglašenje Republike Srpske, tj. vlastitog entiteta i pripajanja jedinstvenoj srpskoj državi, SDA je u početku zagovarala ostanak u Jugoslaviji ali BiH kao federacija dok Hrvatska i Slovenije nisu proglasile svoju samostalnost dok je HDZ BiH od početka bio protiv ostanka u Jugoslaviji vođen primjerom HDZ-a u Hrvatskoj (Kasapović, 2015: 39-40). HDZ BiH za kojega se može reći da je tijekom 90-ih godina predstavljao političku volju većine Hrvata u BiH je igrao dvostruku igru. Da je HDZ BiH predstavljao političku volju većine Hrvata u BiH (skoro pa svih Hrvata u BiH) može se vidjeti iz rezultata izbora 1990. godine. Tada je u BiH živjelo 17 % Hrvata, a HDZ BiH dobiva 16 % glasova (Nikić Čakar, 2011: 66). Što se tiče samog referenduma Hrvati su imali opciju ili ostanak u Jugoslaviji ili izabrati „manje zlo“ i ostanak u Bosni i Hercegovini (Kasapović, 2005: 107). HDZ BiH tada svoje dalje interese nije vidio u Bosni i Hercegovini već je ipak bio cilj pripajanje prostora na kojima su živjeli Hrvati u BiH Republici Hrvatskoj na osnovu povijesnog prava (Kasapović, 2005: 108).

Podjele su bile vidljive i prije samog referenduma. Srpska strana je proglasila Srpsku Republiku Bosnu i Hercegovinu, dok je hrvatska strana proglasila Hrvatsku Zajednicu Herceg Bosnu te Hrvatsku Zajednicu Bosansku Posavinu, s time da je hrvatska strana to napravila kako bi se

zaštitila tj. to je vidjela kao stvaranje obrambene zajednice (Lučić, 2008: 134) Na referendumu za neovisnost 1992. godine Hrvati i Bošnjaci zajedno su izglasali neovisnost BiH uz kampanje HDZ-a BiH i SDA za izlazak na referendum, dok je SDS kao bojkotirao taj referendum. Hrvatska strana je prihvatila izaći na referendum s garancijama da će se poštovati njihova prava kao konstitutivnog naroda i nakon što prođe referendum, izlazak hrvatske strane je bio ključ jer bez toga referendum ne bi bio valjan jer bi izlaznost bila nedovoljno velika.

3. Izborni rezultati i početak narušavanja pozicije Hrvata u BiH

Od 1990. godine HDZ BiH je izborni pobjednik među hrvatskim biračima u Bosni i Hercegovini. Analizirat ću rezultate izbore od samog početka, jer vidjet ćemo po analizi izbora da je opozicija među Hrvatima do 2006. godine bila slaba ili nepostojeća.

Na izborima 1996. godine na državnoj razini jedino je zastupljen bio HDZ BiH, dok je na federalnoj razini HSP BiH imao 2 mandata nasuprot 36 od strane HDZ-a (izbori.ba, 1996) Na razini županija/kantona je također ostala ista dominacija HDZ-a BiH. Taj trend se nastavlja i na izborima 1998. godine ali uz zanimljivost stranke Nova hrvatska inicijativa koja je nastala od članova HDZ-a BiH koji su bili nezadovoljni radom HDZ-a BiH i njihovim odnosom prema središnjoj Bosni, tada su osvojili jedan mandat u predstavničkom domu BiH (na državnoj razini) nasuprot 6 mandata HDZ-a BiH. Omjer je bio sličan i u Predstavničkom domu Federacije Bosne i Hercegovine (NHI 4, HDZ BiH 28) (izbori.ba, 1998). Takav trend se nastavio i 2000. godine, gdje je osim HDZ-a BiH na državnoj razini parlamentaran samo još NHI s jednim mandatom nasuprot pet mandata HDZ-a BiH (izbori.ba, 2000).

3.1. Nastanak HNS-a i narušavanje pozicije Hrvata u BiH

Od potpisivanja *Vašingtonskog sporazuma* s kojim je okončan rat između Hrvata i Bošnjaka u BiH do 2000. godina se potpuno poštivalo konsocijacijska načela i održavan je paritet u FBiH između Hrvata i Bošnjaka sve do 2000. godine. Naime tada dolazi do zaokreta u međunarodnoj zajednici te Robert Barry koji je vodio privremeno izbornu povjerenstvo BiH mijenja izborni zakon te uvodi nova pravila za računanje izaslanika u Dom naroda FBiH te uvodi da kroz svaku skupštinu kantona u FBiH svi zastupnici u skupštinu mogu birati sve izaslanike u FBiH (do tada je prilikom izbora

izaslanika u Dom naroda FBiH i kantonalnoj skupštini samo pripadnici tog naroda mogli glasati za izbor u vlastiti klub u Domu naroda FBiH) (Grbavac, 2021: 140). Ovo je u praksi značilo mogućnost preglasavanja Hrvata u određenim kantonima u kojima nisu većina (npr. Zeničko-dobojski kanton). Ustavni sud BiH na apelaciju Alije Izetbegovića uz pomoć stranih sudaca (koji su dio Ustavnog suda BiH) donosi odluku o konstitutivnim narodima u BiH koji moraju biti zastupljeni kroz cijelu državu (do tada u FBiH Hrvati i Bošnjaci, u RS-u Srbi) (Pepić, 2023: 5). *Barryjevi amandmani* su imali za cilj isključiti etnonacionalistički pristup pri biranju kandidata za dom naroda federacije što je samo po sebi kontradiktorno te je tim amandmanima zapravo samo oslabio poziciju Hrvata u FBiH i znatno ojačao poziciju Bošnjaka te im omogućio biranje većeg broja izaslanika u hrvatski klub u domu naroda FBiH te neizravno na taj način omogućio i formiranje vlasti bez legitimnih političkih predstavnika Hrvata (Grbavac, 2021: 140-141). Tada dolazi do stvaranja tzv. Alijanse za promjene. Tada je HDZ BiH izbačen iz vlasti iako je imao veliku podršku na prostorima gdje žive Hrvati u BiH (oko 85 %), dok su vlast činile „građanske stranke“ koje su nominalno većinski bošnjačke (izbori.ba, 2000).

Kao odgovor na ovakvu promjenu *Izbornog zakona BiH* Hrvati osnivaju Hrvatski narodni sabor u Novom Travniku (Vego, 2018: 483). Hrvatski narodni sabor je zamišljen kao krovno tijelo Hrvata BiH koji će odlučivati o daljnjim koracima što nakon *Barryjevih amandmana*, i cilj mu je okupiti sve stranke s hrvatskim predznakom u BiH pod isti krov kako bi zajedno djelovali (Belloni, 2008: 84-85). Hrvatski narodni sabor proglašava samoupravu 2001. godine na čelu s Antom Jelavićem koji je do tada bio član Predsjedništva BiH iz reda hrvatskog naroda te predsjednik HDZ-a BiH. Tada dolazi do povećanja tenzija u BiH gdje je na rubu novog rata između Hrvata i Bošnjaka. Hrvati se povlače iz institucija (najznačajnije iz Oružanih snaga BiH). Trajanje samouprave nije potrajalo dugo, pod pritiscima međunarodne zajednice i s nedostatkom financijskih sredstava samouprava je slomljena. Jedan od značajnijih događaja za vrijeme samouprave je slom Hercegovačke banke. Tada pod sumnjom da Hercegovačka banka financira samoupravu, izvršen je upad u istu te su izneseni brojni materijali i bankarska pričuva, pri čemu su prostorije banke bile demolirane. Godinama kasnije nikad nije pronađen dokaz za tvrdnje da je Hercegovačka banka financirala samoupravu, sama banka je došla do stečaja zbog ovog događaja dok je prije sama obavljala 36% financijskih tijekova u BiH (dnevnik.ba, 2024). Hrvatska samouprava završava neslavno te na koncu i sam Ante Jelavić bježi u Hrvatsku zbog straha od optužnice koja je kasnije i došla te je osuđen na zatvorsku kaznu u odsustvu s obzirom na to da nije bio u BiH. Također

prethodila je zabrana političkog djelovanja Anti Jelaviću koju je izrekao Visoki predstavnik Wolfgang Petritsch.

Također, Visoki predstavnik Wolfgang Petritsch 2002. godine donosi izborni zakon na tragu *Barryjevih amandmana* koji su i dan danas kamen spoticanja u FBiH između Hrvata i Bošnjaka uz izbor člana Predsjedništva.

3.2. Nastanak HDZ-a 1990 i pojava slučaja Komšić

Politička situacija kod Hrvata u BiH postaje jako zanimljiva 2006. godine. Tada nastaje HDZ 1990 koji je od tada i do danas najjača nominalno opozicijska stranka s hrvatskim predznakom u BiH. HDZ 1990 nastaje raskolom u HDZ BiH, točnije Božo Ljubić koji je do tada bio istaknuti član HDZ-a BiH je optužio Dragana Čovića da je pokrao unutarstranačke izbore te na taj način odnio pobjedu nad Ljubićem, Ljubić tada odlučuje s istomišljenicima osnovati stranku HDZ 1990. Sufiks 1990 znači da se HDZ 1990 vraća na politiku HDZ-a iz 1990-ih godina. Također dolazi do toga da Željko Komšić postaje prvi put član Predsjedništva iz reda hrvatskog naroda. Željko Komšić je od tog trenutka pa do danas biran četiri puta za člana Predsjedništva iz reda hrvatskog naroda iako u mjestima gdje većinski žive Hrvati dobiva zanemariv broj glasova. Upravo je slučaj Komšić najveći kamen spoticanja između Hrvata i Bošnjaka u FBiH uz izbor izaslanika u Dom naroda FBiH. Željko Komšić je produkt lošeg izbornog zakona kojeg većinski Bošnjaci eksploatiraju te zbog njihove brojnosti imaju taj luksuz „prebacivanja“ glasova i za hrvatskog člana Predsjedništva s obzirom na to da je Federacija BiH jedna izborna jedinica za Predsjedništvo iz koje se biraju hrvatski i bošnjački član Predsjedništva (Pepić i Kasapović, 2022: 80).

Upravo taj famozni izborni zakon o kojemu sve stranke s hrvatskim predznakom u BiH govore od 2006. godine je ključan čimbenik oko kojega se svi slažu neovisno iz koje stranke dolaze. Smatram da je Željko Komšić bitan čimbenik za ovaj diplomski rad zbog toga što neizravno je uspio okupiti stranke s hrvatskim predznakom u BiH na istu stranu što opet ima za utjecaj da se okupljaju oko najjačeg i da to HDZ BiH vrlo dobro iskorištava tako da svoju poziciju još više učvrsti i da na priči zajedništva uspije oslabiti svoju opoziciju. Na izborima 2006. dominacija HDZ-a BiH je bila na klimavim nogama. Tada HDZ 1990 uspijeva ostvariti zavidan rezultat gotovo podjednak HDZ-u BiH te po prvi puta od samostalnosti BiH se pojavljuje dovoljno jaka politička stranka koja može ugroziti dominaciju HDZ-a BiH. Odnos u Predstavničkom domu BiH je bio 3:2 u korist HDZ-a

BiH, dok je u Predstavničkom domu Federacije BiH bio 8:7 u korist HDZ-a BiH (izbori.ba, 2006). Zanimljivost je da HDZ BiH tada gubi vlast i u Hercegbosanskoj županiji (Kanton 10)² gdje HDZ 1990 tada ima mjesto premijera županije, zatim u Zapadnohercegovačkoj županiji mjesto premijera je imao HSP, dok je u Hercegovačko-neretvanskoj županiji mjesto premijera pripalo HDZ-u 1990.

3.3. Obnova Hrvatskog narodnog sabora 2011. godine

2011. godine dolazi do još jednog čina kojega Hrvati u BiH nazivaju majorizacijom, gdje dolazi do stvaranja vlade „platforme“ gdje bošnjačke stranke potpomognute HSP-om i Visokim predstavnikom Valentinom Inzkom koji je presudio da je 5 trećina od 17. Naime, pri imenovanju vlade Federacije BiH potrebna je suglasnost predsjednika i potpredsjednika FBiH, koji se biraju kroz klubove naroda (drugi dom parlamenta FBiH), za prijedlog rukovodstva federacije je tada bilo potrebno 6 od 17 izaslanika, međutim bošnjačke stranke (zbog *Barryjevih amandmana* imaju mogućnost biranja određenog dijela delegata u hrvatskom klubu u domu naroda FBiH) i HSP su u hrvatskom klubu imale 5 gdje je Visoki predstavnik iskoristio bonske ovlasti i nametnuo da je to dovoljno za prijedlog rukovodstva koje je kasnije izglašano i predložilo sastav vlade koji je zanemario hrvatski klub naroda u FBiH) (Grbavac, 2015: 32-35). Vladu su činile SDP, SDA, NSRzB (Narodna stranka Radom za boljitak)³ i HSP BiH. Ovdje je zanimljivost da su tada HDZ BiH i HDZ 1990 ostali na istoj strani, protiveći se vladi koja je sastavljena te tada nakon izbora 2010. su zajedničkim snagama blokirali formiranje nekoliko županijskih vlada, te sam izbor delegata u federalni Dom naroda (Zdeb, 2016: 559). Reakcija nakon formiranja federalne vlade je bila još žešća te tada se obnavlja Hrvatski narodni sabor koji je nastao 10 godina prije za vrijeme prvog izbacivanja Hrvata iz vlasti u federaciji, ali ovaj put Hrvati ne napuštaju institucije već se

² Kod Hrvata u BiH koristi se termin Hercegbosanska županija iako on sam po sebi je neustavan. Ustavni sud BiH ga je stavio izvan snage zbog toga što što bi se kantoni/županije trebali nazivati ili po središtu (gradu) ili po geografskim karakteristikama. Ustavni sud BiH je mišljenja da niti jedan dio ove federalne jedinice nije Hercegovina kao regija, te da u nazivu su navedeni elementi države BiH i naziva FBiH, što se može odnositi i na sve ostale kantone/županije.

³ NSRzB je politička stranka koju su osnovali gospodarstvenici na čelu s braćom Lijanović, Stipom i Jerkom. Lijanovići su poznati po mesnoj industriji Lijanović koju su 2002. godine institucije BiH ugasile iako nije bilo pronađeno ništa protuzakonito u poslovanju te tvrtke te tako ostavile bez posla više od 1 000 zaposlenika. NSRzB je dva puta bila dio vlasti u FBiH, od 2001. do 2003., te od 2011. do 2015. godine, tj. u vladama Alijanse i Platforme. Jerko Ivanković Lijanović je obnašao funkciju ministra poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH od 2011. do 2015., da bi 2020. godine bio osuđen za zlouporabu položaja prilikom dodjele poticaja poljoprivrednicima na zatvorsku kaznu od 7 godina.

kroz institucije pokušavaju izboriti za svoja politička prava (Pepić, 2018: 39). Politička kriza u federaciji dostigla vrhunac gdje je hrvatska strana zahtijevala uspostavu trećeg entiteta odnosno nove federalne jedinice s hrvatskom većinom (večernji.ba, 2011). Nagovještaj da bi moglo doći do nove krize je već bio vidljiv i godinu prije kada je Željko Komšić drugi put izabran za člana Predsjedništva iz reda hrvatskog naroda i ovaj put dominantno pa skoro i isključivo glasovima Bošnjaka u BiH što je lako provjerljivo ako se uzmu i zbroje glasovi koje su dobili stranke s hrvatskim predznakom i područja na kojima su dobili te glasove (Vlaisavljević, 2010: 2).

Hrvatski narodni sabor 2011. godine je okupio sve političke stranke s hrvatskim predznakom u BiH koje su do tada djelovale suparnički. Predsjednik Hrvatskog narodnog sabora dolazi iz najjače stranke s hrvatskim predznakom u BiH dok predsjednik Glavnog vijeća Hrvatskog narodnog sabora dolazi iz druge po redu najjače. To su tada bili Dragan Čović iz HDZ-a BiH kao predsjednik te Božo Ljubić iz HDZ-a 1990 kao predsjednik Glavnog vijeća (iusinfo.hr, 2011). Tada su tenzije bile slične kao 2001. godine kada je proglašena samouprava, ali ovaj put predstavnici Hrvata u BiH su težili ka stvaranju svoje federalne jedinice kako bi zaustavili mogućnost preglasavanja i izbacivanja iz vlasti.

3.4. Izbori 2014. i povratak HDZ-a BiH u Predsjedništvo

Izborima 2014. godine se zapravo stanje vraća na onako prije 2006. godine gdje je dominacija HDZ-a- BiH ojačana te osim HDZ-a 1990 koji je ostao parlamentaran ali s jednim mandatom nasuprot četiri HDZ-a BiH u Predstavničkom domu BiH, te 4: 12 u Predstavničkom domu Federacije BiH (izbori.ba). Zanimljiva je bila utrka za hrvatskog člana Predsjedništva na izborima 2014. godine, s obzirom na to da Željko Komšić nije mogao biti kandidat zbog toga što je bio dva puta u nizu na ovim izborima je postojala bolja konkurencija među Hrvatima. Pobjednik je bio Dragan Čović iz redova HDZ-a BiH sa 128 tisuća glasova, drugo mjesto je zauzeo Martin Raguž iz HDZ-a 1990 s 95 tisuća glasova, dok je treće mjesto zauzeo Živko Budimir (bivši predsjednik HSP-a, koji je ušao u „platformu“ te na taj način postao „omražen“ među Hrvatima u BiH iz Stranke pravde i povjerenja s 15 tisuća glasova (Vego, 2018: 487). U ovoj izbornoj utrci Martin Raguž je imao blagu retoriku i naklonjenu Bošnjacima čime je zadobio određeno povjerenje bošnjačkih birača koji su mu i dali glas. To možemo utvrditi tako što vidimo da je Martin Raguž dobio 95 tisuća glasova za hrvatskog člana Predsjedništva, dok je stranka kojoj je on predsjednik za Predstavnički dom Parlamenta BiH dobila 40 tisuća glasova (izbori.ba, 2014).

3.5. Izbori 2018. i 2022., nagovještaj jačanja hrvatske opozicije?

Izbori 2018. nam nisu donijeli ništa posebno novo, stari partneri su formirali vlast na razini države (HDZ-SDA-SNSD), Željko Komšić je nakon pauze ponovno izabran za hrvatskog člana Predsjedništva BiH. Opozicija među Hrvatima je bila nepostojana zbog toga što je vodstvo HDZ 1990 tada jedine „hrvatske stranke“ osim HDZ u parlamentu Federacije potpisalo sporazum s HDZ-om BiH o sudjelovanju u vlasti (Hulsey i Keil, 2020: 354). Zanimljivost je da je došlo do stvaranja nove stranke s hrvatskim predznakom, zbog unutarnjeg previranja u Hercegbosanskoj županiji je došlo do stvaranja Hrvatskog nacionalnog pomaka te je HNP s HDZ 1990 i partnerima iz drugih naroda uspio izbaciti HDZ BiH iz vlasti u toj županiji (kupreškiradio.com, 2020).

Na izborima 2022. HDZ BiH je nastavio svoju dominaciju ali je broj stranaka s hrvatskim predznakom u parlamentu Federacije narastao. Osim HDZ-a BiH trenutno su parlamentarne (u FBiH) još tri stranke koje su samostalno izašle na izbore za Predstavnički dom Federacije BiH: HDZ 1990, HNP – Hrvatski nacionalni pomak te HRS – Hrvatska republikanska stranka. Važno je napomenuti da je došlo do povećanog broja izaslanika u klubove naroda u Federaciji nametanjem odluke Visokog predstavnika što je neizravno omogućilo da i HDZ 1990 i HNP imaju izaslanike u hrvatski klub federalnog Doma naroda, a samim tim uspiju izabrati i jednog izaslanika u klub Hrvata na razini državnog Doma naroda, to je predsjednik HDZ-a 1990 Ilija Cvitanović, te na taj način HDZ 1990 postaje parlamentaran na državnoj razini prvi puta nakon izbora 2014. godine (jutarnji.hr, 2023). Također za Predstavnički dom BiH u koaliciji su bili HDZ 1990 i HNP ali nisu uspjeli ostvariti mandat, nije im nedostajalo puno glasova ali ipak su ostali kratki za nekoliko postotnih bodova. Na ovim izborima stranke HNS-a su imale jednu zajedničku kandidatkinju za člana Predsjedništva BiH iz reda hrvatskog naroda, a to je bila Borjana Krišto. Iako nisu službeno neke stranke podržale Borjanu Krišto, samim neisticanjem svojih kandidata bilo je jasno u kojem smjeru se ide. Unatoč odličnom rezultatu po broju glasova, pobjedu je odnio po četvrti put Željko Komšić kao i do sada dominantno bošnjačkim glasovima.

Također došlo je do osnutka još jedne političke stranke s hrvatskim predznakom u BiH. Osnovan je Hrvatski demokratski savez (HDS) sa sjedištem u Žepču (klix.ba, 2024) Osnovan je nakon lokalnih previranja u žepačkom HDZ-u BiH između dvije struje te je zadao veliki udarac HDZ-u BiH tako što je novoosnovani HDS ušao u vlast u Zeničko-dobojskoj županiji izbacivši HDZ BiH.

Postoje i predstavnici drugih stranaka s hrvatskim predznakom u federalnom parlamentu ali njih neću analizirati zbog toga što su mandat osvojili na listi HDZ-a BiH.

Formiranje vlade Federacije je bilo jako teško i mukotrpno kao i do sad te je bila potrebna intervencija Visokog predstavnika za uspostavu vlade u kojoj na kraju sudjeluju sve stranke s hrvatskim predznakom osim HRS-a koji je bio suzdržan prilikom odabira vlade (Hrvatska republikanska stranka, *Facebook* profil, 2023). Još uvijek političke stranke se trebaju dogovoriti oko provedbi presuda ustavnog suda i sudova za međunarodna ljudska prava, za Hrvate najvažnija presuda Ustavnog suda po apelaciji Ljubić koja zapravo govori da je dom naroda dom konstitutivnih naroda, a ne dom županija te po tome naložila promjenu izbornog zakona da izaslanici u dom naroda budu legitimni predstavnici naroda kojeg zastupaju (Grbavac, Pepić i Vukoja, 2018: 525). Što se tiče samih stranaka s hrvatskim predznakom oni su na istoj strani glede ovih presuda ali nominalno bošnjačke stranke već godinama koče pokušaje implementiranja ove presude. Nominalno bošnjačke stranke su pod pritiskom javnosti glede *Izbornog zakona BiH* zbog toga što do sada ako bi izašla informacija u javnost da se spremaju promjene *Izbornog zakona BiH*, dobivali su etikete izdajnika, onih koji prodaju BiH i sl.

4. Analiza opozicijskih političkih stranaka s hrvatskim predznakom u BiH

U ovom poglavlju želim detaljnije analizirati četiri političke stranke s hrvatskim predznakom u BiH: HDZ 1990, HNP, HRS i HDS. Planiram prikazati kako su te stranke nastale, određene stvari iz njihovog programa te neke njihove odlike i politike koje su uspjele odraditi tijekom postojanja. Također planiram prikazati njihov odnos s HDZ-om BiH kroz godine. Sve navedene stranke su parlamentarne u FBiH (HDZ 1990 i na državnoj razini), te samim tim smatram ih relevantne za ovu temu. HDS kao najnovija stranka s hrvatskim predznakom ima jednog izaslanika u Domu naroda FBiH Ivu Tadića koji je najavio suradnju s HDZ-om 1990 i HNP-om počevši od lokalnih izbora koji se održavaju 2024. godine. Postoje najave da bi se toj suradnji mogao priključiti i predsjednik HSS-a Mario Karamatić koji je trenutni član Predstavničkog doma FBiH izabran na listi HDZ-a BiH s kojim je išao u predizbornu koaliciju. HSS Marija Karamatića je do sada uvijek bio uzdanica HDZ-a BiH i njegova najava sklapanja saveza s ostalim hrvatskim strankama u BiH može biti nagovještaj jačanja opozicijskog djelovanja. Osim navedenih tom savezu se priključuje

i Čapljinska neovisna stranka ali s obzirom na lokalno djelovanje te stranke te da nema zastupnike na višim razinama od lokalne nju neću analizirati. Osim navedenih stranaka došlo je do pojave i Hrvatske viteške stranke koja je lokalnog karaktera u općini Vitez. Predsjednik Hrvatske viteške stranke je Ivan Vidović koji je nastupio na prethodnim izborima na listi HDZ-a 1990, ali je odlučio osnovati vlastitu stranku s kojom će nastupiti na lokalnim izborima u općini Vitez (nacional.hr, 2023). Politički lideri ovih stranaka su se već sastajali nekoliko puta, bilo je govora o zajedničkom nastupu na izborima za XI. izbornu jedinicu za Hrvatski sabor ali to se nije dogodilo, međutim najavljena suradnja za lokalne izbore u BiH koji su u listopadu 2024. godine ostaje (hdz1990.ba, 2024). HRS ostaje van ovog saveza, bar do sada nije ništa najavljivano da bi se mogao priključiti.

4.1. HDZ 1990

HDZ 1990 je nastao 2006. godine. Nastanku HDZ-a 1990 prethodili su brojne kontroverze oko unutarstranačkih izbora u HDZ-u BiH. Naime, na tim unutarstranačkim izborima za predsjednika HDZ-a BiH borili su se Dragan Čović (sadašnji predsjednik HDZ-a BiH) i Božo Ljubić. Tijesna borba je završila pobjedom Dragana Čovića s 25 glasova više (bljesak.info, 2020). Božo Ljubić je tvrdio kako su izbori pokradeni te kako je glasovanju pristupilo više ljudi nego što je bilo akreditirano, da izbore treba poništiti, međutim to se nije dogodilo. Tada Božo Ljubić sa svojim suradnicima osniva stranku HDZ 1990 te najavljuje skidanje HDZ-a BiH s vlasti. HDZ 1990 je uživao veliku podršku Ive Sanadera koji je tada bio premijer Republike Hrvatske i predsjednik HDZ-a u Hrvatskoj. Pojavljivao se na skupovima HDZ-a 1990, izražavao riječi podrške, ne samo on već i sav vrh HDZ-a u Hrvatskoj (Index.hr, 2006). Gledajući iz današnje perspektive ovo je teško zamislivo s obzirom na to kako dobru suradnju imaju HDZ BiH i HDZ RH te da druge stranke s hrvatskim predznakom u BiH teško dobivaju prostor kod HDZ-a RH.

Božo Ljubić postaje predsjednikom HDZ-a 1990, iste godine se kandidira za člana Predsjedništva BiH iz reda hrvatskog naroda, ali ne uspijeva pobijediti (izbori.ba, 2006). Na tim izborima HDZ 1990 je ostvario dobar rezultat s dva zastupnika u Predstavničkom domu BiH jednog manje nego HDZ BiH, te sedam zastupnika u Predstavničkom domu FBiH također jednog manje nego HDZ BiH (izbori.ba). U Domu naroda BiH HDZ 1990 je bio zastupljen s dva zastupnika od kojih je jedan bio Božo Ljubić, dok je HDZ BiH tada imao tri zastupnika (parlament.ba, 2006). Nažalost nisam uspio pronaći podatke o broju zastupnika u Domu naroda FBiH ali na tragu ovog što smo vidjeli možemo pretpostaviti da je omjer sličan. Iz ovoga vidimo da je HDZ 1990 tada bio izuzetno

snažan te da je bio za petama HDZ-u BiH. Ipak najveća uloga HDZ-a 1990 do sada je bila rušenje *Travanjskog paketa*. *Travanjski paket* je bio paket ustavnih promjena koje bi ukinuo tročlano Predsjedništvo, tj. imali bi rotacijsko Predsjedništvo koje bi se biralo u Predstavničkom domu, a ne na izborima te bi se uveo i premijer BiH (stav.ba, 2023). *Travanjski paket* bi dao puno veću autonomiju Predstavničkom domu BiH te smanjio autonomiju Domu naroda BiH (da je prošao *Travanjski paket* Dom naroda BiH bi mogao odlučivati samo o zakonima koji se tiču vitalnog nacionalnog interesa), te još jedna važna kvaka za Hrvate u BiH, prema *Travanjskom paketu* Dom naroda FBiH se ne bi konstituirao kroz županije, samim tim i Dom naroda BiH se ne bi konstituirao kroz Dom naroda FBiH, već kroz klubove zastupnika u Predstavničkom domu BiH (bljesak.info, 2019; Pejanović, 2014: 26). Da bi promjene Ustava prošle potrebno je dvije trećine zastupnika, HDZ 1990 s jedne strane i Stranka za BiH (SBiH) s druge strane svojim glasovanjem protiv su oborile ovaj zakon. Postojale su tvrdnje da je Ljubić to uradio samo da napakosti HDZ-u BiH, on tvrdi da je ovaj set ustavnih promjena bio koban po Hrvate BiH dugoročno te da je Dom naroda BiH jedina brana preglasavanju Hrvata BiH, i iz tog razloga zastupnici HDZ-a 1990 nisu podržali ovaj set ustavnih promjena (hercegovina.info, 2011).

Već 2007. godine se događaju nove zanimljivosti u odnosu HDZ-a BiH i HDZ-a 1990. Došlo je do priče o ponovnom ujedinjenju HDZ-a BiH i HDZ-a 1990 koje je podržavao i Ivo Sanader, te je naglašeno da samo zajedno mogu izboriti ravnopravnost Hrvata u BiH (index.hr, 2007). Priča oko ujedinjenja je trajala sve do 2009. godine kada je Božo Ljubić izjavio da je priča oko ujedinjenja gotova te da HDZ 1990 nastavlja djelovati samostalno (radiosarajevo.ba, 2009). Tih godina je također došlo do pregovora u *Prudskom procesu*, u *Butmirskom procesu* oko teritorijalne i ustavne reorganizacije BiH, gdje je HDZ 1990 također bio protiv predloženih prijedloga za razliku od HDZ-a BiH, navodeći slično kao i u *Travanjskom paketu* da je za HDZ 1990 neprihvatljivo da se članovi Predsjedništva biraju u predstavničkom domu BiH te da je neprihvatljivo da se smanjuju ovlasti Domu naroda BiH (radiosarajevo.ba, 2009). Odnos toplo-hladno je nastavljen s HDZ-om BiH jer je već 2010. godine potpisan sporazum o suradnju između HDZ-a 1990 i HDZ-a BiH. Sporazum je vezan uz uspostavu vlasti i ulazak HDZ-a 1990 u vlast, opravdan time da je to jedino dobro za Hrvate u BiH i da samo zajedno mogu raditi na boljitku Hrvata BiH (vecernji.ba, 2010). Nakon ovog sporazuma dolazi do stvaranja vlade Platforme 2011. godine, u kojoj nisu sudjelovali predstavnici ni HDZ-a BiH ni HDZ-a 1990. HDZ 1990 tada u suradnji s HDZ-om BiH ponovno osniva Hrvatski narodni sabor.

2013. godine dolazi do promjene vodstva HDZ-a 1990, predsjednik postaje Martin Raguž koji je tri godine prije bio kandidat HDZ-a 1990 za Predsjedništvo iz reda hrvatskog naroda, kada je pobijedio po drugi put Željko Komšić (izbori.ba, 2010). Martin Raguž je renomirano lice u HDZ-u 1990, bio je predvodnik struje za ujedinjenje s HDZ BiH dok nije postao predsjednik, što je zanimljivo iz perspektive kasnijeg djelovanja Martin Raguža za vrijeme njegovog vodstva HDZ-a 1990 (index.hr, 2011). Također važno za istaknuti je da je protukandidat na unutarstranačkim izborima za predsjednika HDZ-a 1990 protiv Martina Raguža bio Slaven Raguž koji će kasnije osnovati svoju stranku Hrvatsku republikansku stranku (aljazeera.net, 2013). Martin Raguž okreće priču, imao je blagonaklonu retoriku prema Sarajevu i Bošnjacima te je zategnuo odnose s HDZ BiH i s članstvom u HNS-u. Naime 2014. godine HDZ 1990 odbija zajednički nastup svih stranaka HNS-a, govoreći kako je HDZ BiH izdao principe HNS-a smjenom premijera u Hercegbosanskoj županiji koji je dolazio iz redova HDZ-a 1990 (nezavisne.com, 2014). Također, zajednički izlazak na izbore je podržao Božo Ljubić koji je do skora bio predsjednik HDZ-a 1990 i time nagovijestio da napušta stranku što se na koncu i dogodilo. Gorljivi protivnik HDZ-a BiH se vratio u HDZ BiH dok je Martin Raguž koji je kao što sam već naveo bio najveći zagovornik ujedinjenja dva HDZ-a, ostao na suprotnoj strani.

Izbori 2014. su nam donijeli zanimljivost u utrci za hrvatskog člana Predsjedništva gdje je Martin Raguž ostvario odličan rezultat ali pobjedu je ipak odnio Dragan Čović. Važno za napomenuti je da na ovim izborima Željko Komšić se nije mogao kandidirati zbog toga što je dva puta zaredom bio izabran za hrvatskog člana Predsjedništva BiH. U ovoj izbornoj utrci Martin Raguž je imao blagu retoriku i naklonjenu Bošnjacima, čime je zadobio određeno povjerenje bošnjačkih glasača koji su mu i dali glas. To možemo utvrditi tako što vidimo da je Martin Raguž dobio 95 tisuća glasova za hrvatskog člana Predsjedništva dok je stranka kojoj je on predsjednik za predstavnički dom parlamenta BiH dobila 40 tisuća glasova (izbori.ba, 2014). Krajem 2015. godine Marin Raguž daje ostavku na mjesto HDZ-a 1990 kako sam navodi zbog zdravstvenih razloga, te imenuje dotadašnjeg glavnog tajnika Iliju Cvitanovića za v.d. predsjednika stranke koji je i danas predsjednik HDZ-a 1990. Ilija Cvitanović postaje predsjednik HDZ-a 1990 2016. godine, za protukandidatkinju je imao Dijanu Zeleniku, gdje Cvitanović odnosi uvjerljivu pobjedu. (slobodnaevropa.org, 2016).

Od izbora 2010. HDZ 1990 je u slobodnom padu, te svakim izbornim ciklusom su imali sve manje glasova i samim time sve manje zastupnika, što zbog vlastitih grešaka, što zbog toga da u svakom izbornom ciklusu bi imali nekoliko „preletača“ iz svojih redova. Što su mislili da je posljednji čavao u lijes HDZ-a 1990 je bilo potpisivanje sporazuma s HDZ BiH 2019. godine gdje su brojni simpatizeri HDZ-a 1990 okrenuli leđa stranci. HDZ 1990 je taj sporazum opravdala tako što je to jedino moguće da bi se garantirao opstanak Hrvata u BiH, da dođe do izmjena izbornog zakona te da se omogući Hrvatima da biraju svoje predstavnike (n1info.ba, 2019). Kao što vidimo to je već tko zna koji sporazum koji je jamstvo opstojnosti Hrvata u BiH i izmjena *Izbornog zakona BiH*, koji su potpisivali međusobno HDZ BiH i HDZ 1990. Ipak, unatoč svemu na izborima 2022. godine iako pad u ukupnom broju glasova, ali zbog manje izlaznosti više osvojenih glasova u postotku (tj. za parlament FBiH) gdje su i osvojili mandat više u parlamentu FBiH nego na izborima 2018. godine (izbori.ba, 2022). Kao što je već ranije navedeno HDZ 1990 se tad vratio u državni parlament tj. u Dom naroda BiH, kroz izaslanika Iliju Cvitanovića. Osim toga HDZ 1990 se postao dio vlasti u FBiH kroz ministarstvo zdravstva koje trenutno obnaša Nediljko Rimac inače predsjednik središnjeg odbora HDZ-a 1990 (n1info.ba, 2023).

Zanimljivost je da u zadnje vrijeme HDZ 1990 bojkotira sjednice HNS-a nezadovoljni izborom predsjednika Glavnog vijeća HNS-a. Naime, prilikom revitalizacije HNS-a 2011. godine dogovor je bio da predsjednik HNS-a dolazi iz najjače stranke po broju zastupnika, dok predsjednik Glavnog vijeća HNS-a dolazi iz druge po jakosti stranke. Novi/stari predsjednik Glavnog vijeća HNS-a je Božo Ljubić koji je tu od 2011. godine, ali tada je izabran kao predsjednik HDZ-a 1990, zadnji put je izabran kao član HDZ-a BiH gdje je izostao dogovor koji je do tada bio da druga najjača stranka daje predsjednika Glavnog vijeća te zbog tog čina već nekoliko sjednica ne dolaze predstavnici HDZ-a 1990 (centralna.ba, 2023). Nastavno na izbor predsjednika Glavnog vijeća HNS-a, predstavnici HDZ-a 1990 smatraju da se HDZ BiH tu ponaša građanski, odnosno na isti način na koji je izabran Željko Komšić u Predsjedništvo BiH, da je na taj način izabran predsjednik Glavnog vijeća HNS-a te da ako bi itko trebao poštivati model koji je dogovoren da bi to trebali biti predstavnici HNS-a (Tokić, 2024). Osim toga Tokić navodi kako općenito se ne poštuju deklaraciju HNS-a koja kažu da gdje god postoji mogućnost da članice HNS-a stvaraju vlast zajedno da na taj način i trebaju djelovati. Za stvaranje vlade FBiH HDZ 1990 nije pozvan u početku, već tek na kraju kada su iz priče ispale NES (Narodni evropski savez) i SBiH, osim na razini FBiH deklaracija HNS-a se ne poštuje ni na razini BiH, gdje je osim HDZ-a BiH, zastupljen

i HDZ 1990 u Domu naroda BiH ali trenutno nije niti pozicija niti opozicija (Tokić, 2024). Također Tokić navodi da se deklaracija ne poštuje ni na županijskoj razini gdje je u Hercegovačko-neretvanskoj, Zapadnohercegovačkoj i Posavskoj županiji vlast formirao HDZ BiH, a u opoziciji ostavio stranke koje su članice HNS-a (vidi prilog). Sudjelovanje HDZ-a 1990 u Vladi FBiH je ipak otežano jer su predstavnici HDZ-a 1990 često izražavali svoje nezadovoljstvo jer nisu ispunjeni njihovi uvjeti prilikom ulaska u Vladu FBiH, u jednom trenutku su prijetili i izlaskom iz vlasti što se do sada nije dogodilo (dnevni.ba, 2023). Navodi se da je problem u pozicijama, naime HDZ 1990 u skladu sa svojim rezultatom traži 20 % rukovodećih pozicija koje pripadaju Hrvatima u BiH, dok se HDZ BiH toga ne želi odreći i koči ta imenovanja ili ih potpuno zaustavlja te iz toga proizlazi nezadovoljstvo HDZ-a 1990 (dnevni.ba, 2023).

Na službenoj mrežnoj stranici HDZ-a 1990 je dostupan program od zadnjih izbora. Program se sastoji od 9 točaka: opstanak, europeizacija Dayton, reforma ustava i izbornog zakonodavstva, korupcija i kriminal, gospodarski razvitak, socijalna politika i demografska obnova, braniteljska populacija, institucije od nacionalnog značaja te zaštita života od začeca do prirodne smrti (hdz1990.ba, program stranke). HDZ 1990 se pozicionira kao demokršćanska stranka desnog centra koja se zalaže za tradicionalne kršćanske vrijednosti (Tokić, 2024). Vidimo da je naglasak na reformi ustava i izbornog zakonodavstva što je česta osnovica programa ostalih stranaka s hrvatskim predznakom u BiH. HDZ 1990 čvrsto stoji kao druga najjača stranka s hrvatskim predznakom u BiH, jedina stranka osim HDZ-a BiH koja djeluje u svim područjima gdje žive Hrvati, te osim u FBiH djeluje u Republici Srpskoj i Distriktu Brčko. Kako navodi Tokić, HDZ 1990 se zalaže za obranu konstitutivnosti Hrvata u BiH, te osim toga za politički pluralizam i demokratizaciju među Hrvatima u BiH (vidi prilog). HDZ 1990 je počeo oko sebe okupljati stranke za naredne lokalne izbore koji slijede u listopadu 2024. godine, te je na taj način kao druga najjača stranka s hrvatskim predznakom u BiH uspjela donekle okupiti opoziciju oko sebe i pokušati poljuljati dominaciju HDZ-a BiH na lokalnoj razini. Ipak tom savezu se nije priključio HRS koji je po broju glasova treća stranka s hrvatskim predznakom u BiH. Tokić navodi da se politike HRS-a i HDZ-a 1990 u mnogočemu podudaraju te da bi u budućnosti moglo doći do suradnje između ovih stranaka (vidi prilog).

4.2 Hrvatska republikanska stranka (HRS)

Hrvatska republikanska stranka je osnovana 2014. godine sa sjedištem u Mostaru. Prvi predsjednik i jedan od osnivača joj je Slaven Raguž koji je prije toga bio predsjednik gradskog odbora HDZ 1990 Mostar, a ujedno je i danas predsjednik HRS-a. Prvotni plan je bio rad na lokalnoj razini ali s obzirom na to da je njihova baza najjača u Mostaru, a Mostar nije imao lokalne izbore od 2008.-2020. godine zbog nemogućnosti dogovora političkih lidera oko načina provedbe izbora u Mostaru, HRS nije mogao pokazati svoju snagu na lokalnim izborima u Mostaru sve do 2020. godine. Zalažu se za teritorijalnu reorganizaciju BiH, odnosno žele hrvatsku federalnu jedinicu te im je temeljna programska smjernica dokument Biskupske konferencije BiH „Politika po mjeri čovjeka“ (hrsbih.org, program stranke). HRS se predstavlja kao jedina opozicija u među Hrvatima u BiH, optužujući druge nominalno hrvatske stranke da su privjesci vladajućih te ih nazivajući lošim kopijama (Dan uživo N1, TV emisija). Kao i HDZ 1990 i HRS sebe smatra demokršćanskom strankom i strankom desnog centra. Na prvim izborima koji su nastupili, a to su opći izbori 2014. godine nisu uspjeli osvojiti niti jedan mandat na bilo kojoj razini (županijska, federalna i državna) (izbori.ba, 2014). Na izborima 2018. godine su doživjeli određene pomake jer su osvojili mandate u 3 županije: Hercegbosanskoj (1), Zapadnohercegovačkoj (2) i Hercegovačko-neretvanskoj (1) (izbori.ba, 2018). Na ovaj način HRS prvi put postaje zastupljen na višoj razini od lokalne te postaju vidljiviji i u medijima, nameću se kao treća nominalno hrvatska opcija u BiH.

Važno je za napomenuti rezultat lokalnih izbora 2020. godine u Mostaru, iako se nismo u ovom radu do sada toliko doticali rezultata na lokalnoj razini, Grad Mostar je priča za sebe, te je HRS na lokalnim izborima 2020. ostvario odličan rezultat s tri osvojena mandata u Gradskom vijeću (izbori.ba, 2020). Mostar je zanimljiv zbog toga što za Mostar vrijede drugačija pravila, gradonačelnik se bira kroz gradsko vijeće, sam grad je podijeljen na više izbornih jedinica te postoje i etnička ograničenja po broju mandata. Jedini je grad u BiH koji na ovakav način dobiva gradsku vlast. Posebno zanimljivo za ovaj rad je to da su zastupnici HRS-a na koncu dali podršku Mariju Kordiću kandidatu HDZ-a BiH za gradonačelnika Mostara unatoč elementarnim neslaganjima s politikom HDZ-a BiH te više puta izrečenim stavovima kako HDZ BiH treba maknuti s vlasti. HRS je ovu podršku pravdao protuhrvatskom histerijom u medijima vezano uz izbor gradonačelnika Mostara koji je Hrvat, te također prilikom davanja podrške iznijeli su gradonačelniku određene točke programa koje žele ispuniti (klix.ba, 2021). Na izborima 2022.

godine je opet došlo do rasta HRS-a, prvi puta osvaja mjesto zastupnika u predstavničkom domu FBiH, osvojili su izravan mandat te je Slaven Raguž postao federalni zastupnik. Poboľjšali su svoj rezultat na županijskoj razini gdje su osvojili mandat i u Posavskoj županiji, zadržali broj mandata u Hercegbosanskoj i Zapadnohercegovačkoj županiji te povećali broj mandata na dva u Hercegovačko-neretvanskoj županiji (izbori.ba, 2022). HRS je počeo osnivati odbore i po Središnjoj Bosni iako još uvijek nemaju zastupnika u Srednjobosanskoj i Zeničko-Dobojskoj županiji, djeluju na lokalnoj razini primjerice u Vitezu, Novom Travniku, Varešu i sl. (viteški.ba, 2024). HRS od svog osnutka ima odnos toplo-hladno s HNS-om. HRS trenutno nije član HNS-a zbog nezadovoljstva radom institucije koja bi kako oni govore trebala biti krovna institucija svih Hrvata u BiH, a ne alat u rukama samo jedne stranke pri tome misleći na HDZ BiH (bljesak.info, 2021).

HRS njeguje partnerstvo sa strankom Most iz Hrvatske. Nosili su listu Mosta za XI. izbornu jedinicu na dva zadnja izborna ciklusa u Hrvatskoj. Oba puta bezuspješno tj. bez osvajanja mandata u Hrvatskom saboru (izbori.hr, 2024). HRS je jedina stranka s hrvatskim predznakom koja njeguje ovakve odnose s nekom strankom iz Hrvatske (ako izuzmemo HDZ BiH i HDZ koji imaju odnos sestrijskih stranaka). HRS je više puta naglasio kako je HRS jedina opozicija unutar hrvatskog naroda u BiH, da su ostale stranke s hrvatskim predznakom samo privjesci HDZ-a BiH (Dnevnik D, 2024). HRS za sada nije ostvario nikakvu suradnju s ostalim strankama s hrvatskim predznakom u BiH, te još uvijek nije obnašao vlast niti na jednoj razini u BiH te za sada nije bilo govora niti da bi se pridružili savezu kojeg okuplja HDZ 1990 za predstojeće lokalne izbore 2024. godine. HRS je često percipiran kao radikalnija ili stranka koja agresivnije nastupa u svojim istupima te dobila takvu percepciju (objava sa službene *Facebook* stranice HRS-a, 2022).

4.3 Hrvatski nacionalni pomak (HNP)

Hrvatski nacionalni pomak je osnovan 2020. godine nakon unutarstranačkih sukoba u HDZ-u BiH Hercegbosanske županije. Naime, nakon izbora općih izbora 2018. godine HDZ BiH je kao pobjednik u Hercegbosanskoj županiji trebao relativno lako sastaviti novu vladu, ali došlo je do sukoba između dvije najjače organizacije u toj županiji tj. između HDZ-a BiH Livno i HDZ-a BiH Tomislavgrad. HDZ BiH Tomislavgrad je uspio preskakanjem liste (preferiranjem svojih članova) osvojiti 6 od 8 mandata HDZ-a BiH, dok je livanjski HDZ BiH imao samo jedan mandat uz jedan mandat s Kupresa (izbori.ba, 2018). Duvanjski HDZ BiH zahtjeva da mandatar za sastav vlade

Hercegbosanske županije dolazi iz Tomislavgrada dok tada Županijski odbor stranke predlaže Ivana Jožića iz Livna za mandatar (n1info.ba, 2019). 6 zastupnika koji dolaze iz Tomislavgrada ovo odbijaju te uspijevaju na svoju stranu dobiti i jednog zastupnika iz Kupresa, te predlažu da Ivan Vukadin bude mandatar za sastav vlade (n1info.ba, 2020). HDZ BiH tada reagira s izbacivanjem ovih zastupnika iz stranke zbog nepoštovanja odluka vrha stranke, te na koncu dolazi do osnivanja HNP-a (klix.ba). Nakon osnivanja stranke Ivan Vukadin postaje predsjednikom iste, a i trakavica oko imenovanja vlade Hercegbosanske županije dolazi kraju te nakon 2 godine od izbora dolazi do izbora nove vlade u kojoj od stranaka s hrvatskim predznakom sudjeluju HNP i HDZ 1990 te Ivan Vukadin postaje premijerom (startbih.ba, 2020). Još vlada nije bila izabrana došli su lokalni izbori te je HNP premoćno pobijedio u Tomislavgradu gdje je jedino tada i imao odbor stranke (izbori.ba, 2020). HNP se uspio proširiti na još tri općine u Hercegbosanskoj županiji, a to su Livno, Glamoč i Kupres. Iako još nemaju vijećnike u ovim sredinama, jer na zadnjim lokalnim izborima nisu još osnovali odbore, već na ovim što slijede za očekivati je da će HNP bit predstavljen u gradskom/općinskom vijeću u tim sredinama na osnovu njihovog rezultata za opće izbore 2022. godine, gdje su pokazali da imaju jake odbore u tim mjestima te čak u Kupresu kao pojedinačno najjača stranka na izborima 2022. mogu očekivati i mjesto načelnika općine (izbori.ba, 2022). Na izborima 2022. godine HNP potvrđuje svoju snagu te postaje najjača stranka u Hercegbosanskoj županiji s pet osvojenih mandata u skupštini županije te su krenuli u proces pravljenja nove vlade. Već je prije izbora bilo poznato da imaju partnerski odnos s HDZ 1990 s kojima su izašli u koaliciji za državnu razinu. Osim pet zastupnika u Hercegbosanskoj županiji, osvojili su mandat u predstavničkom domu FBiH, te jednog izaslanika u Domu naroda FBiH (izbori.ba, 2022). Saga oko sastavljanja vlade se i ovaj put odužila na skoro dvije godine ali je Ivan Vukadin uspio sastaviti vladu 2024. godine te krenuti u drugi mandat kao premijer Hercegbosanske županije. HDZ BiH je izbačen iz vlasti te su vlast ovdje uz HNP od hrvatskih stranaka činila još i HDZ 1990 te zanimljivost dva zastupnika koja su ušla na listi HDZ-a BiH su također glasovali za novu vladu, tako da možemo reći da se Vukadin poslužio receptom HDZ-a BiH oko traženja „preletača“, jer se do sada po pravilu takve stvari događale uglavnom drugim hrvatskim strankama u BiH ali ne i HDZ-u BiH (hms.ba, 2024). Nažalost na službenoj mrežnoj stranici HNP-a nije dostupan program stranke, ali iz medijskih istupa da se zaključiti da je na tragu programa HDZ-a 1990 i HRS-a, te da se zalaže za promjenu izbornog zakona, za novu federalnu jedinicu koja bi bila većinski hrvatska, put stranke naziva putem Franje Tuđmana te se iz toga

može zaključiti da ni HNP ne odstupa od ostalih stranaka s hrvatskim predznakom vezano uz ideologiju, prava hrvatskog naroda i sl. (dnevnik.ba, 2022). HNP je s HDZ-om 1990 ušao u većinu za vladu FBiH te podržao prijedlog HDZ-a 1990 za ministra zdravstva FBiH, te osim toga s obzirom na to da imaju jednog izaslanika u Domu naroda FBiH su podržali izbor Ilije Cvitanovića u Dom naroda BiH (jutarnji.hr, 2023). HNP je stranka koja je županijskog karaktera, nema najava da bi se širili na druge dijelove BiH ali to nije isključeno. Za kratko vrijeme svog postojanja postala je dovoljno jaka da već po drugi put ima premijera Hercegbosanske županije, zastupnike na federalnoj razini, načelnika općine i sl. Očekuje se njihov još veći rast na narednim lokalnim izborima koji su u listopadu 2024. godine.

4.4 Hrvatski demokratski savez (HDS)

Hrvatski demokratski savez je „najsuvježija“ stranka s hrvatskim predznakom u BiH. Predsjednik HDS-a je Ivo Tadić bivši dugogodišnji član i zastupnik HDZ-a BiH u skupštini Zeničko-dobojske županije, u Domu naroda FBiH (i trenutno je u istoj funkciji), dok je zamjenik Zdravko Marošević, načelnik Vareša u drugom mandatu (federalna.ba, 2024). HDS ima jednog izaslanika u Domu naroda FBiH u vidu Ive Tadića koji je postao izaslanikom dok je bio član HDZ-a BiH ali je svojim napuštanjem stranke postao neovisni izaslanik dok nije osnovao HDS (centralna.ba, 2023). Ima središte u Žepču, gdje je zbog unutarstranačkih sukoba žepackog HDZ-a BiH došlo do raskola i nastao je HDS. Došlo je do sukoba zbog pozicija na listama za izbore 2022. godine, te osim toga Tadić navodi problem oko dogovora prilikom imenovanja ministra u vladi FBiH koji je trebao doći iz općinskog odbora HDZ-a BiH Žepče, gdje se nisu uspjele dogovoriti dvije frakcije koga će imenovati za ministra te je to imenovanje dobio drugi odbor (n1 info.ba, 2023). Odlazak Ive Tadića iz HDZ-a BiH je bila lančana reakcija za odlazak istaknutih članova HDZ-a BiH iz svih općina u Zeničko-dobojskoj županiji gdje je HDZ BiH imao svoje odbore zbog velike utjecajnosti Ive Tadića koji je sa sobom povukao velik broj članstva iz: Žepča, Usore, Vareša, Maglaja, Zavidovića, Kaknja i sl. (fokus.ba, 2023). Ivo Tadić je zadao još jedan udarac HDZ-u BiH kada je došlo do rekonstrukcije vlade u Zeničko-dobojskoj županiji, gdje je HDZ BiH izbačen iz vlasti, a u vlast ušao HDS (iako tada još nije postojao, u vlast je ušao Ivo Tadić današnji predsjednik HDS-a), nakon gubitka vlasti u Hercegbosanskoj županiji ovo je bio drugi veliki udarac HDZ-u BiH (klix.ba, 2024). Na utemeljiteljskom saboru HDS-a u Žepču, bio je prisutan veliki broj simpatizera ove stranke, ali i gostiju iz drugih stranaka, konkretno predstavnici HDZ-a 1990, HNP-a, HSS-a,

Viteške stranke te Čapljinske stranke (federalna.ba, 2024). HDS će imati svog kandidata za mjesto načelnika općine Žepče u kojem od neovisnosti BiH HDZ BiH ima mjesto načelnika (centralna.ba, 2024). HDS i HDZ BiH u Žepču su trenutno u sukobu zbog toga što jedni druge optužuju da ako ne podrže njihovog kandidata za mjesto načelnika, da će dovesti Bošnjaka na mjesto načelnika zbog raslojavanja glasova (vecernji.ba, 2024). HDS je također članica HNS-a, te najavljuje djelovanje u skladu s interesima Hrvata, te da podržava promjenu izbornog zakona vezano uz Predsjedništvo BiH tj. člana Predsjedništva iz reda hrvatskog naroda (bhrt.ba, 2024). Indikativno jer ove navedene stranke (osim Viteške za sada) već stvaraju platformu za lokalne izbore u listopadu 2024. godine gdje žele pokazati da postoji opozicija među Hrvatima BiH.

4.5. Ostale stranke s hrvatskim predznakom u BiH

Osim navedenih stranaka postoje i druge brojne stranke s hrvatskim predznakom u BiH koje su bile ili još uvijek jesu članice HNS-a. Većina tih stranaka izlazi na izbore s HDZ-om BiH u koaliciji. Neke od tih stranaka su HSP BiH i HB (Hrvatska stranka prava BiH i Herceg Bosne), HSP (Hrvatska stranka prava), HSS SR (Hrvatska seljačka stranka Stjepan Radić), HSS (Hrvatska seljačka stranka), Hrvatski savez HKDU-Hrast, HSP AS (Hrvatska stranka prava dr. Ante Starčević), HKDU (Hrvatska kršćanska demokratska unija), HDU (Hrvatska demokratska unija), HNL (Hrvatska nezavisna lista), Hrvatska stranka prava- pravaši i još brojne druge (hnsbih.ba, članice). Od navedenih stranaka najpoznatije su HSS i HSS SR. HSS ima jednog zastupnika u Zastupničkom domu FBiH u vidu predsjednika te stranke Marija Karamatića koji je na listi HDZ-a BiH uspio osvojiti mandat (hms.ba, 2022). HSS je također jedna od rijetkih stranaka s hrvatskim predznakom koja je uspjela postati parlamentarna u Republici Srpskoj (bild.ba, 2024). HSS SR je manje poznata stranka ali zanimljivost te stranke je da od 2016. godine ima jedno načelničko mjesto u BiH, mala općina Dobretići u Središnjoj Bosni u kojoj od 2008. godine mjesto načelnika imaju stranke s hrvatskim predznakom koje nisu HDZ BiH (vidi prilog rezultati lokalnih izbora 2008.). O HSS-u SR nemamo podatke o vodstvu stranke, ali HSS SR je na zadnjim općim izborima nastupio s HDZ-om BiH i trenutno imaju jednog zastupnika u županiji Središnja Bosna u vidu Ante Lozančića koji je ušao u skupštinu županije nakon što je netko s liste preuzeo svoju dužnost i morao odustati od mandata (centralna.ba, 2023).

5. Zaključak

Smatram da je moja hipoteza iz uvoda potvrđena. Ako uzmemo za primjer izbore 2006. na kojima se prvi put pojavio Željko Komšić, možemo vidjeti ujednačenost HDZ-a BiH i HDZ-a 1990 u broju glasova, dok svaki naredni izbori pokazuju rast HDZ-a BiH i stagnaciju ostalih političkih stranaka s hrvatskim predznakom u BiH. Također često čujemo izjave od predsjednika opozicijskih stranaka s hrvatskim predznakom u BiH koji su nezadovoljni radom HNS-a, ali ipak zbog kako oni navode majorizacije Hrvata u BiH ostaju u istom te da onog trenutka kada dođe do promjena *Izbornog zakona BiH* da tada prestaje potreba za postojanjem HNS-a. Zanimljivost je ta da analizom rada ovih političkih stranaka sam došao do zaključka da se sve stranke s hrvatskim predznakom u BiH (uključujući i HDZ BiH) ili ne razlikuju nikako glede ideologije i točaka programa ili razlikuju vrlo malo. To je posljedica što su sve stranke s hrvatskim predznakom u BiH produkt raskola unutar jedne od stranaka te zapravo je razlika u ljudstvu tj. vodstvu, članstvu i sl. Dominaciju HDZ-a BiH možemo vidjeti i na primjeru HNS-a koji bi trebao biti organizacija koja okuplja sve stranke s hrvatskim predznakom u BiH pod jedan „krov“. Možemo reći da HDZ BiH iskorištava poziciju u HNS-u te uz pomoć manjih stranaka je uspio izabrati predsjednika Glavnog vijeća. Zbog svoje malobrojnosti u BiH, Hrvati su nekad „osuđeni“ dati podršku kandidatu koji dolazi iz HDZ-a BiH zbog bojazni da bi mogao pobijediti kandidat koji je druge etničke pripadnosti. Tu praksu možemo vidjeti ponajviše u Središnjoj Bosni gdje je veliki broj općina i gradova gdje su Hrvati i Bošnjaci u sličnom omjeru te se tu poziva da sve članice HNS-a imaju zajedničkog kandidata za mjesto (grado)načelnika. Na taj način opozicija je u problemu jer podržavajući zajedničkog kandidata, zapravo podržavaju kandidata HDZ-a BiH, a ako ne podrže bivaju proglašeni izdajnicima i sl. Smatram da ako dođe do promjene *Izbornog zakona BiH* može doći do „procvata“ opozicije među Hrvatima u BiH, jer tada više neće biti potrebe za zajedničkim nastupom i grupiranjem oko jačeg. Tada će ostati potreba za zajedničkim kandidatima na lokalnoj razini, ali ako bi došlo do promjene *Izbornog zakona BiH* u svezi Predsjedništva, ali i izbora izaslanika u Dom naroda FBiH, mislim da bi Hrvati u BiH mogli bez pritiska birati i druge stranke. Vidimo već da nakon dugo vremena za ove lokalne izbore koji nam slijede u listopadu 2024. godine, se okupila opozicija koja iza sebe ima kakvu takvu legitimnost te određen broj zastupnika u oba doma FBiH, da bi taj savez mogao napraviti ozbiljan rezultat posebno ako ostane na okupu na izborima 2026. godine. Lokalni izbori su kao što sam već naveo teški posebno u Središnjoj

Bosni gdje se bira po etničkoj pripadnosti, a ne po kvaliteti, i tu je teško graditi saveze, smatram da tek kada promjene krenu na višim razinama da se promjene mogu očekivati i na lokalnoj razini. HDZ BiH je dobio par teških udaraca u zadnjih nekoliko godina s izlascima jakih stranačkih aduta iz HDZ-a BiH i osnivanjem vlastitih stranaka (HNP i HDS) te s određenim medijskim natpisima da nije isključeno da dođe do novih rasipanja možemo očekivati ili stvaranje novih stranaka s hrvatskim predznakom ili jačanje postojećih. Kada bi se stranke koje su već u savezu za lokalne izbore 2024. godine uspjeti dogovoriti suradnju i s HRS-om koji je posjeduje snagu posebno u Hercegovini, smatram da bi opozicijske stranke došle blizu da se vlast ne može napraviti bez njih (kroz izbor izaslanika u Dom naroda u FBiH, a samim tim i u Dom naroda BiH). Smatram da priča oko toga da je većina stranaka s hrvatskim predznakom u BiH privjesak HDZ-a BiH, nije realna zbog toga što vidimo da te iste stranke koje se navode kao privjesci su izbacili HDZ BiH iz vlasti u Hercegbosanskoj županiji. Osim navedenih problema, smatram da je veliki problem broj ljudi koji napuštaju stranke i postaju „žetoni“ u razvoju stranaka jer smo imali veliki broj primjera gdje je netko na taj način došao na vlast i samim time kroz pozicije i imenovanja ojačao svoju poziciju i učvrstio je (npr. smjena Nediljka Rimca s mjesta premijera Hercegbosanske županije i sl.) i na taj način se dominacija jedne stranke održava. Iz današnjeg primjera Hercegbosanske županije kao županije gdje su opozicijske stranke s hrvatskim predznakom uspjele napraviti Vladu bez HDZ-a BiH te ipak pokazale kako je opozicija kod Hrvata u BiH živa i ima kapacitet za preuzet vlasti. Smatram da je ovo recept za opozicijske stranke koji samo u suradnji jedna s drugom ili u nekoj širokoj koaliciji mogu polučiti uspjeh protiv jakog protivnika i sinergijom dobiti određen dio glasača.

Literatura

- Bandić, I. (2001). Washingtonski sporazum – spas ili propast za Hrvate u Bosni i Hercegovini? *Međunarodne studije*, 1(2-3), 151-165.
- Belloni, R. (2008). *State building and international intervention in Bosnia*. Routledge.
- Grbavac, V. (2015). Unequal democracy: The political position of Croats in Bosnia and Herzegovina. *Political Science Honors Projects*, 51.
- Grbavac, V. (2021). The Issue of Legitimate Political Representation of Croats in the House of Peoples in the Federation of Bosnia and Herzegovina – A Consociationalist Overview. *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 18(1), 135-157.
- Grbavac, V., Pepić, I. i Vukoja, I. (2018). Meritum i razumijevanje odluke Ustavnog suda BIH U-23-14. *Mostariensia*, 22(1), 523-534.
- Hulsey, J. i Keil, S. (2020). Change amidst continuity? Assessing the 2018 regional elections in Bosnia and Herzegovina. *Regional & Federal Studies*, 30(3), 343-361.
- Kasapović, M. (2020). *Bosna i Hercegovina 1990-2020. Rat, država i demokracija*. Školska knjiga.
- Kasapović, M. (2005). Bosna i Hercegovina: podijeljeno društvo i nestabilna država. *Politička kultura*.
- Kasapović, M. (2015). Bosna i Hercegovina 1992-1995: građanski rat, izvanjska agresija ili oboje? *Politička misao*, 52(2), 37-61.
- Keil, S. (2021). Equality and Inequality in Bosnia and Herzegovina. U E. M. Belser, T. Bächler, S. Egli i L. Zünd (ur.), *The Principle of Equality in Diverse States: Reconciling Autonomy with Equal Rights and Opportunities* str. 338-366.
- Lučić, I. (2008). Bosna i Hercegovina od prvih izbora do međunarodnog priznanja. *Časopis za suvremenu povijest*, 40(1), 107-140.
- Nikić Čakar, D. (2011). HDZ Bosne i Hercegovine: nastanak, ustrojstvo i ideologija. *Međunarodne studije*, 11(4), 53-72.

- Pejanović, M. (2014). Pretpostavke ustavne reforme u Bosni i Hercegovini tijekom pristupanja EU-u. *Političke analize*, 5(19), 24-28.
- Pepić, I. (2023). Territorial distribution requirements without centripetal pitfalls: Electoral design for power-sharing collective presidencies. *Ethnopolitics*, 1-23. doi: 10.1080/17449057.2023.2216978
- Pepić, I. i Kasapović, M. (2022). From Dayton to Bernese Jura: The election of the Croat member of the presidency of Bosnia and Herzegovina. *Swiss Political Science Review*, 29(1), 75–95.
- Pepić, I. (2018). 'Rat drugim sredstvima? Shvaćanja demokracije i izborni zakon Bosne i Hercegovine', *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 15(1), 29-58.
- Pepić, I. i Raos, V. (2015). Komparacija konsocijacijske i centrifugalne demokracije: Švicarska i Bosna i Hercegovina. *Politička misao*, 52(3), 105-129.
- Sahadžić, M. (2012). Skupštine kantona u federaciji Bosne i Hercegovine. U S. Gavrić i D. Banović (ur.), *Parlamentarizam u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, str. 137-163.
- Vanjek, D. (2021). Federal Equality in Multinational Bosnia and Herzegovina. U E. M. Belser, T. Bächler, S. Egli i L. Zünd (ur.), *The Principle of Equality in Diverse States: Reconciling Autonomy with Equal Rights and Opportunities*, Brill: Leiden, str. 361-393.
- Vego, M. (2018). Jedinstvo Hrvata u BiH – uvjet jednakopravnosti. *Mostariensia*, 22(1), 481-489.
- Vlaisavljević, U. (2010). Glasovi iz podijeljene zemlje. *Političke analize*, 1(4), 1-5.
- Zdeb, A. (2016). The need to have something “of their own”: Croat parallel institutions in Bosnia and Herzegovina. *Swiss Political Science Review*, 22(4), 545-564.

Mrežne stranice

Aljazeera.net. (2013). *Martin Raguz na čelu HDZ-a 1990*, 6. srpnja.

<https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2013/7/6/martin-raguz-na-celu-hdz-1990>

Avaz.ba. (2021). *Bez bonskih ovlasti BiH danas ne bi imala ni zastavu*, 1. kolovoza.

<https://avaz.ba/vijesti/bih/670682/bez-bonskih-ovlasti-bih-danas-ne-bi-imala-ni-zastavu>

Bhrt.ba. (2024). *Ivo Tadić za BHRT: Ne bi me iznenadiilo da dođe do rekonstrukcije federalne Vlade*, 15. veljače.

<https://www.bhrt.ba/ivo-tadic%C4%87-za-bhrt-ne-bi-me-iznenadiilo-da-do%C4%91e-do-rekonstrukcije-federalne-vlade>

Bild.ba. (2024). *Širi se Karamatićev HSS: Postali su parlamentarni u Republici Srpskoj, evo detalja*, 21. veljače.

<https://bild.ba/siri-se-karamaticev-hss-postali-su-parlamentarni-u-republici-srpskoj-evo-detalja--433>

Bljesak.info. (2019). *Neraspakirani travanjski paket*, 11. travnja.

<https://bljesak.info/vijesti/politika/neraspakirani-travanjski-paket/269205>

Bljesak.info. (2021). *HRS otkrio zašto je napustio HNS*, 5. lipnja.

<https://bljesak.info/vijesti/politika/hrs-pojasnio-zasto-je-napustio-hns/350030>

Centralna.ba. (2023). *VELIKI SUKOB U HNS-u: HDZ 1990 protiv imenovanja Bože Ljubića za predsjednika Glavnog vijeća HNS-a*, 17. ožujka.

<https://centralna.ba/veliki-sukob-u-hns-u-hdz-1990-protiv-imenovanja-boze-ljubica-za-predsjednika-glavnog-vijeca-hns-a/>

Centralna.ba. (2023). *Ivo Tadić iz Žepča napustio HDZ!* 31. kolovoza.

<https://centralna.ba/ivo-tadic-iz-zepca-napustio-hdz/>

Centralna.ba. (2024). *ANDREJ KAJIĆ KANDIDAT HDS-a ZA NAČELNIKA OPĆINE ŽEPČE*, 2. svibnja.

<https://centralna.ba/andrej-kajic-kandidat-hds-a-za-nacelnika-opcine-zepce/>

Centralna.ba. (2023). *Novotravnčanin Anto Lozančić preuzeo Saborski mandat u Saboru SBK*, 5. lipnja.

<https://centralna.ba/novotravnicanin-anto-lozancic-preuzeo-saborski-mandat-u-saboru-sbk/>

Dnevni.ba. (2023). *HDZ BiH se ne želi odreći pozicija u korist HDZ-a 1990*, 20. srpnja.

<https://dnevni.ba/clanak/hdz-bih-se-ne-zeli-odreci-pozicija-u-korist-hdz-a-1990>

Dnevnik.ba. (2024). *Prošle su 23 godine od uništenja Hercegovačke banke, još nitko nije odgovarao*, 6. travnja.

<https://www.dnevnik.ba/vijesti/prosle-su-23-godine-od-unistenja-hercegovacke-banke-jos-nitko-nije-odgovarao-2662457>

Dnevnik.ba. (2022). *Ivan Vukadin za Dnevnik.ba: Borit ćemo se za hrvatsku federalnu jedinicu; Borjanu Krišto ćemo podržati samo da ne bi pobijedio Komšić*, 28. rujna.

<https://www.dnevnik.ba/interview/ivan-vukadin-za-dnevnik-ba-borit-cemo-se-za-hrvatsku-federalnu-jedinicu-borjanu-kristo-cemo-podrzati-samo-da-ne-bi-pobijedio-komsic-2643466>

Federalna.ba. (2024). *U Žepču osnovan Hrvatski demokratski savez, predsjednik Ivo Tadić*, 11. veljače.

<https://federalna.ba/u-zepcu-osnovan-hrvatski-demokratski-savez-predsjednik-ivo-tadic-74ei8>

Fokus.ba. (2023). *Šta se dešava u HDZ-u: 14 članova kantonalnog odbora napustilo stranku*, rujan.

<https://www.fokus.ba/vijesti/bih/sta-se-desava-u-hdz-u-14-clanova-kantonalnog-odbora-napustilo-stranku/2733401/>

HDZ1990.ba. (2024). *Održan sastanak predsjednika HNP, HDZ 1990, HSS BiH, HDS i ČNS*, 9. ožujka.

<https://hdz1990.ba/odrzan-sastanak-predsjednika-hnp-hdz-1990-hss-bih-hds-i-cns/>

HDZ1990.ba. *Program stranke*

<https://hdz1990.ba/program-stranke/>

Hercegovina.info. (2011). *Ljubić: Travanjski paket bio je poguban po Hrvate i zato smo bili protiv*, 5. rujna.

<https://www.hercegovina.info/vijesti/politika/ljubic-travanjski-paket-bio-je-poguban-po-hrvate-i-zato-smo-bili-protiv/36515/>

Hms.ba. (2024). *Izabrana nova Vlada Hercegbosanske županije*, 14. veljače.

<https://hms.ba/izabrana-nova-vlada-hercegbosanske-zupanije/>

Hms.ba. (2022). *Pet hrvatskih stranaka imat će zastupnike u Federalnom parlamentu*, 5. listopada.

<https://hms.ba/pet-hrvatskih-stranaka-imat-ce-zastupnike-u-federalnom-parlamentu/>

Hnsbih.ba. *Članice Hrvatskog narodnog sabora*

<https://www.hnsbih.ba/clanice-hrvatskog-narodnog-sabora/>

Hrsbih.org. *Programska orijentacija HRS-a*

<https://hrsbih.org/onama/>

Index.hr. (2006). *Predizborni skup koalicije "HDZ 1990-Hrvatsko zajedništvo" u Mostaru uz potporu Ive Sanadera i HDZ-a*, 2. rujna.

<https://www.index.hr/vijesti/clanak/predizborni-skup-koalicije-hdz-1990hrvatsko-zajednistvo-u-mostaru-uz-potporu-ive-sanadera-i-hdza/326116.aspx>

Index.hr. (2007). *Ujedinjuju se HDZ BiH i HDZ 1990.*, 12. svibnja.

<https://www.index.hr/vijesti/clanak/ujedinjuju-se-hdz-bih-i-hdz-1990/348137.aspx>

Indeks.hr. (2009). *HDZ 1990 u BiH pred raskolom: Raguz i njegova frakcija žele ujedinjenje sa Čovićem*, 21. travnja.

<https://www.index.hr/vijesti/clanak/hdz-1990-u-bih-pred-raskolom-raguz-i-njegova-frakcija-zele-ujedinjenje-sa-covicem/430531.aspx>

Iusinfo.hr. (2011). *Uspostavljen Hrvatski narodni sabor u BiH*, 20. travnja.

<https://www.iusinfo.hr/aktualno/dnevne-novosti/uspustavljen-hrvatski-narodni-sabor-u-bih-9600>

Jutarnji.hr. (2023). *Izabran Dom naroda BiH i dovršena uspostava vlasti na razini države*, 27. siječnja.

<https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/izabran-dom-naroda-bih-i-dovrsena-uspostava-vlasti-na-razini-drzave-15299845>

Jutarnji.hr. (2023). *HDZ 1990. postali dio u vlasti FBiH, postignut dogovor unutar HNS-a BiH*, 27. travnja.

<https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/hdz-1990-postali-dio-u-vlasti-fbih-postignut-dogovor-unutar-hns-a-bih-15330284>

Klix.ba. (2020). *Nastavlja se raskol: HDZ iz svojih redova izbacio dva ministra i četiri zastupnika iz Tomislavgrada*, 22. rujna.

<https://www.klix.ba/vijesti/bih/nastavlja-se-raskol-hdz-iz-svojih-redova-izbacio-dva-ministra-i-četiri-zastupnika-iz-tomislavgrada/200922080>

Klix.ba. (2021). *HRS na strani HDZ-a: Podržali smo Kordića zbog huškačke kampanje bošnjačkih stranaka*, 15. veljače.

<https://www.klix.ba/vijesti/bih/hrs-na-strani-hdz-a-podrzali-smo-kordica-zbog-huskacke-kampanje-bosnjackih-stranaka/210215135>

Klix.ba. (2024). *Ivo Tadić: Nije sporno što smo izbacili HDZ iz Vlade ZDK jer sam dobio 52 posto hrvatskih glasova*, 20. siječnja.

<https://www.klix.ba/vijesti/bih/ivo-tadic-nije-sporno-sto-smo-izbacili-hdz-iz-vlade-zdk-je-sam-dobio-52-posto-hrvatskih-glasova/240108046>

Klix.ba. (2024). *U Žepču osnovana nova stranka HDS, za predsjednika izabran Ivo Tadić*, 11. veljače.

<https://www.klix.ba/vijesti/bih/u-zepcu-osnovana-nova-stranka-hds-za-predsjednika-izabran-ivo-tadic/240211062>

Kupreskiradio.com. (2020). *HBŽ dobila novu vladu – imenovana vlada koju je predložio mandatar Ivan Vukadin*, 21. prosinca.

<https://www.kupreskiradio.com/hbz-dobila-novu-vladu-imenovana-vlada-koju-je-predlozio-mandatar-ivan-vukadin>

Nacional.hr. (2023). *IVAN VIDOVIĆ: 'HDZ BiH zlorabi pozicije, a naše hrvatsvo neće opterećivati odnose s drugim narodima'*, 11. studenog.

<https://www.nacional.hr/ivan-vidovic-hdz-bih-zlorabi-pozicije-a-nase-hrvatstvo-nece-opterecivati-odnose-s-drugim-narodima/>

N1info.ba. (2019). *HDZ 1990: Zašto sa HDZ BiH i zašto sada*, 1. veljače.

<https://n1info.ba/vijesti/a313216-hdz-1990-zasto-sa-hdz-bih-i-zasto-sada/>

N1info.ba. (2019). *Ivković: Članovi HDZ-a BiH iz Tomislavgrada soliraju i nanose štetu stranci*, 3. listopada.

<https://n1info.ba/vijesti/a381923-ivkovic-clanovi-hdz-a-bih-iz-tomislavgrada-soliraju-i-nanose-stetu-stranci/>

N1info.ba. (2020). *Ivan Vukadin novi mandatar, još jedan pokušaj formiranja Vlade Kantona 10*, 8. lipnja.

<https://n1info.ba/vijesti/a439448-ivan-vukadin-novi-mandatar-jos-jedan-pokusaj-formiranja-vlade-kantona-10/>

N1info.ba. (2023). *Donosimo biografije: Ko su i šta rade novi ministri u Vladi Federacije BiH*, 28. travnja.

<https://n1info.ba/vijesti/donosimo-biografije-ko-su-i-sta-rade-novi-ministri-u-vladi-federacije-bih/>

N1info.ba. (2023). *Ivo Tadić za N1 otkrio gdje je "prelila čaša": Izašao iz HDZ-a i osnovao HDS*, 29. prosinca.

<https://n1info.ba/vijesti/ivo-tadic-za-n1-otkrio-gdje-je-prelila-casa-izasao-iz-hdz-a-i-osnovao-hds/>

Nezavisne.com. (2014). *Martin Raguz: Stvari u FBiH otišle predaleko*, 22. siječnja.

<https://www.nezavisne.com/novosti/intervju/Martin-Raguz-Stvari-u-FBiH-otisle-predaleko/227655>

Objava sa službene Facebook stranice Hrvatske republikanske stranke. (2022)., 4. ožujka.

<https://www.facebook.com/hrvatska.republikanska.stranka/videos/507984907430035/>

Objava sa službene Facebook stranice Hrvatske republikanske stranke. (2023)., 29. travnja.

https://www.facebook.com/hrvatska.republikanska.stranka/posts/pfbid02sPyAq4byMQmJ3AVmxu78pGYQe5QKPEyWgpzkrdvDJwimZTUAXKUJDehiZNaXkkXpl?locale=uk_UA

Parlament.ba. *Izaslanici u Dom naroda Parlamentarne skupštine BiH u sazivu od 2006-2010*.

<https://www.parlament.ba/Delegate/List?page=1&mandateId=6>

Radiosarajevo.ba. (2009). *Butmir: Predsjedništvo HDZ-a 1990 nezadovoljno prijedlogom*, 20. listopada.

<https://radiosarajevo.ba/vijesti/butmir-predsjednistvo-hdz-a-1990-nezadovoljno-prijedlogom/13244>

Radiosarajevo.ba. (2009). *Ljubić: HDZ 1990 odustaje od pokušaja ujedinjenja sa HDZ-om BiH*, 30. listopada.

<https://radiosarajevo.ba/vijesti/ljubic-hdz-1990-odustaje-od-pokusaja-ujedinjenja-sa-hdz-om-bih/13954>

Radioslobodnaevropa.org. (2016). *Novi predsjednik HDZ 1990: Borit ćemo se protiv kriminala i korupcije*, 7. svibnja.

<https://www.slobodnaevropa.org/a/novi-predsjednik-hdz-1990-borit-cemo-se-protiv-kriminala-i-korupcije/27721572.html>

Startbih.ba. (2020). *Imenovana nova Vlada HBŽ-a, Ivan Vukadin predsjednik*, 21. prosinca.

<https://startbih.ba/clanak/imenovana-nova-vlada-hbz-a-ivan-vukadin-predsjednik/144833>

Stav.ba. (2023). *Aprilski paket, mamuzanje mrtvog konja*, 11. lipnja.

<https://stav.ba/vijest/aprilski-paket-mamuzanje-mrtvog-konja/17714>

Vecernji.ba. (2010). *HDZ 1990 ide dalje u pregovore s HDZ BiH*, 19. studenog.

<https://www.vecernji.ba/hdz-1990-ide-dalje-u-pregovore-s-hdz-bih-217465>

Vecernji.ba. (2024). *Čović počinje inventuru za izbore u Čapljini, Širokom, Livnu, Žepču...*, 12. svibnja.

<https://www.vecernji.ba/vijesti/covic-pocinje-inventuru-za-izbore-u-capljini-sirokom-livnu-zepcu-1768526>

Viteški.ba. (2024). *U Novom Travniku osnovan odbor Hrvatske republikanske stranke*, 21. siječnja.

<https://viteski.ba/vijesti/srednja-bosna/u-novom-travniku-osnovan-odbor-hrvatske-republikanske-stranke/>

Viteški.ba. (2022). *Osnovana Hrvatska republikanska stranka u Vitezu*, 24. veljače.

https://viteski.ba/vijesti/srednja-bosna/osnovana-hrvatska-republikanska-stranka-u-vitezu/#google_vignette

TV emisije:

Dan uživo N1 (2024). *Slaven Raguž: Opozicija HDZ-a BiH je samo njihova blijeda kopija*

<https://www.youtube.com/watch?v=ajV73wL4Kvg>

Dnevnik D (2024). *Slaven Raguž*

<https://www.youtube.com/watch?v=J3OXgPzf6Mc>

Prilozi:

Intervju sa Stipom Tokićem:

STIPE TOKIĆ

ZASTUPNIK ZDPFBIH

PREDSJEDNIK KLUBA HDZ 1990-HNP

ZAMJENIK PREDSJEDNIKA HDZ 1990

1. HDZ 1990 je politička stranka osnovana u Bosni i Hercegovini 2006. godine, na političkom spektru nalazi se na desnom centru što znači da gaji demokršćanske vrijednosti i baštini politike zaštite hrvatskog nacionalnog interesa u Bosni i Hercegovini uz puno uvažavanje drugih politika koji na isti način baštine element konstitutivnosti i drugih naroda i narodnosti u Bosni i Hercegovini. U zahtjevnom političkom okruženju kada je konstitutivnost naroda u BiH ugrožena tzv. Građanskim idejama uređenja države tretiramo da je zaštita tog elementa trenutno prioritet rada HDZ-a 1990 na višim, ali i nižim razinama vlasti. Pored te ključne karakteristike HDZ 1990 se zalaže za demokratizaciju i politički pluralizam među Hrvatima u BiH. Kada je u pitanju odnos HDZ 1990 i HDZ BiH mogu reći da je HDZ 1990 nezadovoljan tim odnosom, prvenstveno iz razloga što je HDZ BiH zloupotrijebio brojčanu nadmoć unutar tijela HNS-a i bez konsenzusa imenovao kadar koji je trebao biti imenovan na prijedlog HDZ 1990. Temelj nezadovoljstva na ovu temu je revitalizacija Hrvatskog Narodnog Sabora kojem smo davali punu podršku u radu od revitalizacije pa nadalje, ali se prilikom revitalizacije tog tijela postigao dogovor da prva stranka unutar Hrvatskog nacionalnog kruga predlaže predsjednika HNS-a, druga Stranka po broju

mandata, glasova i općenito snage unutar Hrvatskog nacionalnog bića predlaže, a HNS imenuje predsjednika Glavnog vijeća HNS-a BiH. To je kulminacija jedne loše prakse i nije izolirani slučaj koja nam plastično pokazuje kako najveća stranka koristi model "građanskog" koncepta unutar HNS-a bez obzira na dogovoreni model funkcioniranja HNS-a prilikom revitalizacije istog, dakle formulom brojčane nadmoći unutar HNS-a, HDZ BiH koristi iste metode kao što političko Sarajevo koristi identičan model brojčane nadmoći da izabere tuđe predstavnike u državna tijela BiH (Predsjedništvo BiH i Domovi naroda FBiH i BiH), metodom zanemarivanja onog drugog koji ima dogovorena i potpisana prava HDZ BiH je imenovao predsjednika Glavnog vijeća HNS-a, a DF člana Predsjedništva BiH. To je politička situacija koja duboko uznemiruje predstavnike HDZ 1990 jer smo smatrali da će bar predstavnici HNS-a poštivati dogovorene modele.

- 6.travnja 2013.

5. zasjedanje HNS-a BiH

Dio teksta usvojene Deklaracije HNS-a BiH:

" Stranke članice HNS se obvezuju da će prilikom konstituiranja vlasti nakon izbora formirati vlast prioritarno od stranaka članica HNS-a na svim razinama gdje za to postoji mogućnost"

HDZ 1990 iskreno stoji uz ideju HNS-a, ali praksa pokazuje da je ta ideja daleko od realnog stanja.

Kada je u pitanju federalna razina vlasti, u mandatnom razdoblju 2022-2026., ističem da je HDZ 1990 zajedno sa HNP (Hrvatski Nacionalni Pomak) formirao Klub zastupnika i trenutačno ima kapacitet od četiri zastupnika u Zastupničkom domu PFBiH i pet delegata Federalnog Doma naroda. HDZ 1990-HNP je zadnji politički subjekt koji je ušao u priču oko formiranja Vlade Federacije. Napominjem da se to dogodilo tek nakon što su NES i SBiH javno obznanili da ne žele biti dio Vlade Federacije. To je još jedan pokazatelj kršenja Deklaracije HNS-a koja kaže da se nakon

izbora, članice HNS-a okupljaju i stavljaju svoje kapacitete na raspolaganje i da sukladno rezultatima unutar sebe vrše raspodjelu hrvatske kvote unutar federalne, ali i drugih razina vlasti, obzirom da sam već naveo da je HDZ 1990 zadnji ušao u pregovore oko uspostave Federalne Vlade, jasno proizlazi da Hrvatske stranke okupljene u HNS nisu u potpunosti ispoštovale Deklaraciju HNS-a kad je u pitanju formiranje Vlade Federacije. Kada je u pitanju formiranje Vijeća ministara, odnosno parlamentarne većine na državnoj razini, Deklaracija HNS-a je u potpunosti prekršena jer su dvije HNS-ove članice zastupljene u Parlamentu BiH (HDZ BiH i HDZ 1990) a ne djeluju zajedno niti kao pozicija niti kao opozicija, HDZ BiH je dio parlamentarne većine a HDZ 1990 nije, jasno je stoga da politički kapaciteti nisu stavljeni u istu svrhu i nisu matematički niti politički tretirani unutar HNS-a. Na isti način je u potpunosti prekršena Deklaracija i kada je formirana Vlada u Hercegovačko-neretvanskoj županiji, Posavskoj i drugim županijama, izuzev nekih pojedinačnih dobrih primjera koji su zanemarivi u postotku (mandatno razdoblje 2022-2026.). Uzimajući u obzir da je prilikom svih kršenja pomenute Deklaracije, HDZ BiH dominantno formirao vlast, a druge stranke ostajale u oporbi, jasno je kako iz te stranke nisu pružali ruku partnerima iz HNS-a. Nakon što je ta praksa postala ustaljena mandatima unazad, u Hercegbosanskoj županiji, "oporbene stranke HNS-a" skupljaju kapacitet da na isti način prekrše pomenutu Deklaraciju. Pokazatelj da ta praksa nije počela od "oporbenih stranaka HNS-a" je taj da je Vlada u Hercegbosanskoj županiji formirana posljednja. Zanimljivo je da su u toj županijim predstavnici HDZ BiH pozivali na formiranje Vlade Hercegbosanske županije na način koji je predviđen Deklaracijom, odnosno da se svi hrvatski kapaciteti objedine i formiraju vlast. To nije učinjeno pa je HDZ BiH bar u jednom dijelu osjetio na svojoj koži što znači kršenje vlastite Deklaracije, odnosno Deklaracije HNS-a BiH. Ovaj postupak ne opravdava niti "oporbenjake" unutar HNS-a na kršenje Deklaracije, ali je politička poruka najveće političke stranke HNS-a bila i više nego jasna na drugim razinama i u drugim županijama.

Smatram da se odnosi hrvatskih stranaka trebaju revitalizirati, ali to nije moguće uz neiskrene namjere, i danas, radi gušenja političkog pluralizma, unutar HNS-a imamo sukobe, frakcije i minorne stranke koje, nažalost, služe kao brojke.

2. Model suradnje sa hrvatskim strankama je vrlo jednostavan i u praksi lako izvodiv, on je jednako dostupan, s naše strane svim hrvatskim političkim opcijama bez obzira na opozicijski ili pozicijski status, međutim činjenica je da sa nekim strankama kao što je HNP, HDS i slično, imamo višu razinu suradnje prvenstveno iz razloga što je taj oblik suradnje, nakon što se dogovori, na kraju u velikoj mjeri i ispoštuje. Sa nekim političkim subjektima zbog toga imamo bolju, a s nekima lošiju suradnju, međutim sa svim strankama imamo isti način rada samo to neke stranke uzmu ozbiljno i posvete se realizaciji dogovorenog dok druge iskorištavaju dnevno-političke situacije da bi mimo dogovora ostvarili korist na štetu nas kao partnera, najčešće se ta korist očituje na kadrovskim rješenjima ili strateškim pitanjima.
3. Odnos sa HDZ BiH nije na zadovoljavajućoj razini u najvećem broju situacija, razlozi su otprilike navedeni u odgovoru na prvo pitanje, prvenstveno zbog kršenja postignutih dogovora. Nekorektno bi bilo generalizirati taj odnos jer postoje i dobri primjeri suradnje, većinom na najnižim razinama vlasti, ali paralelno s tim, na najnižim razinama vlasti, pored dobrih primjera suradnje, imamo i primjere možda najbjesomučnijih odnosa jednih prema drugima iz ovog ili onog razloga. Na kraju se sve svodi na kadrove koji vode politike na tim razinama i njihovu uključivost, uvažavanje i na kraju poštivanje dogovorenog.
4. HRS je politička stranka koja jasno ispoljava svoje politike koje se u najvećoj mjeri podudaraju sa našim uvjerenjima. Smatram da je suradnja sa HRS-om vrlo realna i izvodiva, a nadam se da će do nje doći na jedan sadržajniji način u bližoj budućnosti. HRS vidim kao političku snagu koja se za politike koje zastupa, bori na jedan agresivniji način što može biti i pozitivno i negativno, ali je HRS realnost na političkom nebu Bosne i Hercegovine i zalažem se za proaktivniji pristup prema HRS.
5. Nije zahvalno govoriti o opoziciji kao terminu jer na različitim razinama vlasti, različite političke stranke nisu opozicija. Primjerice na državnoj razini, ako govorimo o hrvatskom političkom kapacitetu, HDZ BiH je jedina vladajuća stranka, dok je, s druge strane federalna razina vlasti, u ovom mandatu sačinjena od HDZ BiH, HDZ 1990 i HNP kao dijelova vladajuće parlamentarne većine, dok je HRS dio opozicije, s treće

strane na Županijskim razinama, različite su situacije ovisno o Županiji, pa je tako u Posavskoj Županiji HDZ BiH vladajući, dok u Hercegbosanskoj, nije i slično. Opozicija prema praksi koju provodi najveća politička stranka u Hrvata je primjereniji termin oko kojeg se političke stranke mogu okupiti i jasno detektirati tko je, ovisno o razinama vlasti odgovoran za dobro ili loše stanje hrvatskog nacionalnog bića u Bosni i Hercegovini. Smatram da se tu treba okupiti i pronaći zajednički nazivnik za početak, dakle osnovne programske smjernice usuglasiti a dnevnopolitičke teme prepustiti političkim organizacijama na različitim razinama vlasti.

6. Ako uvjetno govorimo o političkoj opoziciji unutar Hrvata onda je HDZ 1990 neminovno kadar i obavezan da okuplja političke partnere s tog spektra političkog života, prvenstveno jer ima daleko najveći politički kapacitet od tzv opozicijskih snaga unutar Hrvata. Pluralizam je jedna od važnijih karakteristika koje HDZ 1990 promovira, a nadam se da će taj pluralizam, nužnom promjenom Izbornog Zakona doživjeti svoju ekspanziju i da će se hrvatsko biračko tijelo u Bosni i Hercegovini demokratizirati na pravi način kao ostala dva konstitutivna naroda u BiH.
7. Politički trenutak u kojem se nalazimo je vrlo plodan za razvoj međustranačke suradnje unutar različitih političkih stranaka među Hrvatima. Određeni stupanj suradnje već postoji i do sad se pokazao iznimno dobrim i korektnim. Različite političke stranke trpe identične udarce od istog političkog konkurenta i to ih zbližava. Na taj način su zatvorene sve mogućnosti političke sujete među tim partnerima. Smatramo da je model tzv točkastih koalicija vrlo dobar za djelovanje manjih političkih stranaka u Bosni i Hercegovini i da kao takav ne narušava temeljne identitetske karakteristike svakog od njih posebno, ali im ostavlja vrlo širok prostor za suradnju. Politike modernog suverenizma su politike koje vrednuje HDZ 1990 i vjerujemo da imamo mnogo prostora na tom osnovu za suradnju sa, nama bliskim strankama u Bosni i Hercegovini ideološki i praktično.

NAPOMENA:

Ovo su odgovori na pitanja koja je putem mail-a postavio M. Rajković 3. Svibnja 2024. godine kao dio diplomskog rada. Stavovi koji su izneseni kao odgovori na pitanja nisu nužno službeni u ovom obliku niti se mogu koristiti u druge svrhe osim za one koje su navedene prilikom postavljanja pitanja.

Napominjem da sam bio vrlo rad dati svoj doprinos svojim iskustvima koja imam i saznanjima.

Uz nekoliko navedenih iznimki, ovi odgovori se odnose na mandatno razdoblje 2022.-2024- godine.

Rezultati izbora:

Rezultati općih izbora u BiH 1996.

https://www.izbori.ba/Documents/Documents/Rezultati%20izbora%2096-2002/96results/FD96_20H.PDF

Rezultati izbora 1998. za Zastupnički dom Parlamentarne skupštine BiH.

https://www.izbori.ba/Documents/Documents/Rezultati%20izbora%2096-2002/98results/seats_bih_house.pdf

Rezultati izbora 2000. za Predstavnički dom FBiH.

<https://www.izbori.ba/Documents/Documents/Rezultati%20izbora%2096-2002/2000gen/fbihhor-eng.pdf>

Rezultati izbora 2002. za Zastupnički dom BiH.

https://www.izbori.ba/Documents/Documents/Rezultati%20izbora%2096-2002/98results/seats_bih_house.pdf

Rezultati izbora 2006. za Predsjedništvo BiH.

<https://www.izbori.ba/rezultati/konacni/>

Rezultati izbora za Predstavnički dom BiH 2006.

https://www.izbori.ba/rezultati/konacni/parlament_bih/FBiH_rezultati.asp

Rezultati izbora za Predstavnički dom FBiH 2006.

https://www.izbori.ba/rezultati/konacni/parlament_fbih/FBiH_rezultati.asp

Rezultati lokalnih izbora 2008.

<https://www.izbori.ba/Mandati27102008/ShowMunicipality.asp>

Rezultati izbora za Predsjedništvo BiH 2010.

<https://www.izbori.ba/Finalni2010/Finalni/PredsjednistvoBiH/Default.aspx>

Rezultati izbora za Predstavnički dom BiH 2010.

<http://www.izbori.ba/Finalni2010/Finalni/ParlamentBIH/ZbirniRezultate.aspx>

Rezultati izbora za Predstavnički dom FBiH 2010.

<http://www.izbori.ba/Finalni2010/Finalni/ParlamentFBIH/ZbirniRezultate.aspx>

Rezultati lokalnih izbora 2012.

https://www.izbori.ba/Rezultati/RezultatiPotvrdjeni/files/Glavni_report_trka_8_opstina_067.html

Rezultati izbora za Predsjedništvo BiH 2014.

<http://www.izbori.ba/Potvrdjeni2014/Finalni/PredsjednistvoBiH/Default.aspx>

Rezultati izbora za Predstavnički dom BiH 2014.

<http://www.izbori.ba/Potvrdjeni2014/Finalni/ParlamentBIH/ZbirniRezultate.aspx>

Rezultati izbora za Predstavnički dom FBiH 2014.

<https://www.izbori.ba/Potvrdjeni2014/Finalni/ParlamentFBIH/Default.aspx>

Rezultati lokalnih izbora 2016.

https://www.izbori.ba/rezultati_izbora_2016/?resId=13&langId=1#/8/67/0

Rezultati izbora za Predstavnički dom BiH 2018.

https://www.izbori.ba/rezultati_izbora?resId=25&langId=1#/2/0/0/0/0/0

Rezultati izbora za Predstavnički dom FBiH 2018.

https://www.izbori.ba/rezultati_izbora?resId=25&langId=1#/4/0/0/0/0

Rezultati lokalnih izbora u Gradu Mostaru 2020.

https://www.izbori.ba/Rezultati_izbora/?resId=28&langId=1#/9/0/0/0

Rezultati lokalnih izbora 2020.

https://www.izbori.ba/Rezultati_izbora/?resId=27&langId=1#/8/0/0

Rezultati izbora za Predstavnički dom BiH 2022.

https://www.izbori.ba/Rezultati_izbora/?resId=32&langId=1#/2/1/0/0/0/0

Rezultati izbora za Predstavnički dom FBiH 2022.

https://www.izbori.ba/Rezultati_izbora/?resId=32&langId=1#/4/0/0/0/0

Rezultati izbora za Predsjedništvo BiH 2022.

https://www.izbori.ba/Rezultati_izbora/?resId=32&langId=1#/1/1/0/0/702

Izbori.hr: Rezultati izbora za Hrvatski sabor 2024.

<https://izbori.hr/sabor2024/rezultati/>